mulier instituut
sociaal-wetenschappelijk sportonderzoek

Bewegingsonderwijs en sport in het primair onderwijs 2017: 1-meting

Jorien Slot-Heijs

Jo Lucassen

Niels Reijgersberg

Bewegingsonderwijs en sport in het primair onderwijs 2017: 1-meting

met ondersteuning van het Ministerie van VWS

Jorien Slot-Heijs
Jo Lucassen
Niels Reijgersberg

© Mulier Instituut
Utrecht, november 2017

***Mulier** Instituut*
sociaal-wetenschappelijk sportonderzoek

Postbus 85445 | 3508 AK Utrecht
Herculesplein 269 | 3584 AA Utrecht
T +31 (0)30 721 02 20 | I www.mulierinstituut.nl
E info@mulierinstituut.nl | T @mulierinstituut

Inhoudsopgave

Samenvatting **7**

1. Inleiding **11**
1.1 Achtergrond 11
1.2 Aanleiding voor deze monitor 12
1.3 Methode en werkwijze 13
1.4 Leeswijzer 14

2. Lestijd voor bewegingsonderwijs **15**
2.1 Lesfrequentie en lestijd 15
2.2 Tevredenheid lestijd en lesfrequentie 18
2.3 Belemmeringen bij uitbreiding van lestijd 19

3. Bevoegdheid leraar bewegingsonderwijs **21**
3.1 Wie verzorgt het bewegingsonderwijs? 21
3.2 Bevoegdheid van groepsleerkrachten 23
3.3 Financiering en aanstelling van een vakleerkracht 24
3.4 Organisatie en inzet van (vak)leerkrachten bij bewegingsonderwijs 25

4. Accommodatie voor bewegingsonderwijs **29**
4.1 Gebruik accommodaties voor bewegingsonderwijs 29
4.2 Afstand en beheer 29

5. Kwaliteit van bewegingsonderwijs **33**
5.1 Doelen bewegingsonderwijs 33
5.2 Vakinhoudelijke aanpak 34
5.3 Zorg voor leerlingen met extra ondersteuningsbehoefte 35
5.4 Signalen over de kwaliteit 37
5.5 Ambities en wensen 39

6. Sport en beweegactiviteiten op school **41**
6.1 Schoolzwemmen 41
6.2 Sport- en beweegactiviteiten onder en buiten schooltijd 42
6.3 Samenwerking met (externe) sportaanbieders 44

7. Sport en bewegen op de basisschool volgens de ouders **47**
7.1 Lopen en fietsen naar en van school 47
7.2 Bewegingsonderwijs 48
7.3 Buitenspelen op school 49

8. Bewegingsonderwijs en sport- en beweeggedrag op latere leeftijd **51**

9. Conclusie en aanbevelingen 55
9.1 Conclusie 55
9.2 Overzicht kernindicatoren en kengetallen 59
9.3 Aanbevelingen 60

Literatuur 61

Bijlage I Methodische verantwoording 63

Samenvatting

Deze 1-meting geeft over een breed front inzicht in de stand van zaken rond het bewegingsonderwijs dat op basisscholen in Nederland wordt gegeven en op de ontwikkeling daarvan. Op deze manier is een beeld verkregen van veel relevante indicatoren (zie overzicht paragraaf 9.2). Om veranderingen in de situatie tussen 2013 en 2017 zichtbaar te maken, is een 1-meting uitgevoerd, vergelijkbaar met de 0-meting in 2013. Opnieuw is een representatieve steekproef van scholen voor primair onderwijs benaderd en op een vergelijkbare manier met 2013 bevraagd. De uitkomsten voor 2017 zijn op de antwoorden van schoolleiders van bijna 800 basisscholen gebaseerd. In de situatie van bewegingsonderwijs op basisscholen blijken tussen 2013 en 2017 maar zeer beperkte veranderingen te zijn opgetreden. Naast de resultaten van de 1-meting worden in deze rapportage ook gegevens uit de Gezondheidsenquête beschreven, betreffende het beeld van ouders over sport en bewegen op de basisschool. Ook worden resultaten getoond van een onderzoek naar de effecten van bewegingsonderwijs op later sport- en beweeggedrag.

Weinig verandering in lestijd en inzet van bevoegde leerkrachten voor bewegingsonderwijs

- De gemiddelde ingeroosterde lestijd per week voor bewegingsonderwijs in schooljaar 2016/2017 is 113 minuten voor groep 1-2 en daarmee ten opzichte van 2012/2013 afgenomen (121 minuten). Voor de groepen 3 t/m 8 is de wekelijkse lestijd gemiddeld 89 minuten en nagenoeg ongewijzigd.
- Wat betreft aantal lessen zijn geen verschillen gevonden ten opzichte van het schooljaar 2012/2013. Vier op de tien scholen bieden groep 1-2 drie tot vijf lessen bewegingsonderwijs aan (43%). In de groepen 3 t/m 8 krijgen de kinderen op drie kwart van de scholen twee lessen bewegingsonderwijs per week (74%). Ruim één op de vijf scholen biedt voor deze groepen één les bewegingsonderwijs aan.
- De bedoelingen van het door het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) en de PO-raad gelanceerde Plan van aanpak bewegingsonderwijs (begin 2015) om in de groepen 3 t/m 8 tenminste 90 minuten per week bewegingsonderwijs door bevoegde leerkrachten te laten geven, heeft nog niet geresulteerd in verbeteringen: uit deze 1-meting blijkt dat drie kwart van de scholen een gemiddelde wekelijkse lestijd van minimaal 90 minuten heeft (75%). Dit komt nagenoeg overeen met de 73 procent uit een onderzoek in 2014/2015 (van Bergen et al., 2017). Wat het bevoegd lesgeven betreft, is beperkte vooruitgang te zien: op 89 procent van de scholen wordt in de groepen 3 t/m 8 in de regel geen onbevoegde leerkrachten ingezet, in 2014/2015 was dit 87 procent (van Bergen et al., 2017). Bij 21 procent gebeurt dit overigens wel incidenteel.
- Op ruim drie kwart van de basisscholen wordt het bewegingsonderwijs in groep 1-2 alleen door groepsleerkrachten verzorgd (77%), in de groepen 3 t/m 8 is dit het geval op 40 procent van de basisscholen. Voor de groepen 3 t/m 8 is dit percentage iets afgenomen in vergelijking met 2013 (46%). Op 27 procent van de basisscholen wordt het bewegingsonderwijs in de groepen 3 t/m 8 alleen door een vakleerkracht verzorgd. Deze inzet van alleen vakleerkrachten voor bewegingsonderwijs is in alle regio's ten opzichte van 2012/2013 gestegen en is het duidelijkst zichtbaar in de drie grote steden Amsterdam, Rotterdam en Den Haag (plus randgemeenten, van 79% naar 92%).
- De vakleerkrachten die in dienst zijn van een basisschool, worden in 42 procent van de gevallen volledig betaald uit de lumpsum financiering. Andere veel voorkomende wijzen van financiering zijn door een buurtsportcoach/combinatiefunctionaris als vakleerkracht in te zetten (45%) en door additionele financiering vanuit de gemeente (35%).

– Bij het bewegingsonderwijs en andere sport- en beweegactiviteiten op basisscholen spelen buurtsportcoaches een grote rol. Op 46 procent van de basisscholen is een buurtsportcoach actief, waarvan 59 procent op enige manier betrokken is bij het bewegingsonderwijs.

Grote verschillen tussen regio's wat betreft de inzet van leerkrachten

– In de drie grote steden Amsterdam, Rotterdam en Den Haag (plus randgemeenten) worden op alle scholen vakleerkrachten ingezet, waarvan bij 92 procent alleen vakleerkrachten het bewegingsonderwijs in de groepen 3 t/m 8 verzorgen. In de zuidelijke provincies (Zeeland, Noord-Brabant, Limburg) wordt op één van de tien scholen alleen een vakleerkracht ingezet in de groepen 3 t/m 8 (12%) en op 61 procent alleen groepsleerkrachten.

De kwaliteit van het gerealiseerde bewegingsonderwijs wordt door schoolleiders over het algemeen als goed beoordeeld

- De kwaliteit van het gerealiseerde bewegingsonderwijs wordt door schoolleiders over het algemeen als goed beoordeeld (rapportcijfer 7,5), met name wanneer alleen vakleerkrachten het bewegingsonderwijs verzorgen (rapportcijfer 8,2). De helft van de leerkrachten die bewegingsonderwijs verzorgt, wordt met een goed beoordeeld (50%). Uitgesplitst naar bevoegdheid, blijkt dat 85 procent van de vakleerkrachten met een goed wordt beoordeeld, tegenover 25 procent van de groepsleerkrachten die het bewegingsonderwijs alleen verzorgen.
- Scholen beoordelen de beschikbare voorzieningen (de accommodatie(s), het beschikbare materiaal en de reistijd van school naar de accommodatie) overwegend als voldoende tot goed (79-84%).
- Ongeveer 15 tot 20 procent van de scholen vindt de voorzieningen op één van deze punten onvoldoende of slecht.
- De belangrijkste doelen voor bewegingsonderwijs zijn volgens basisscholen: het ontwikkelen van motorische vaardigheden (75%), goed leren bewegen en sporten (44%), je eigen talenten en grenzen leren ontdekken (39%) en goed met anderen leren omgaan (38%).
- Op twee derde van de basisscholen worden de vorderingen van de leerlingen voor bewegingsonderwijs bijgehouden via een leerlingvolgsysteem (66%).
- Eén op de vijf scholen (22%) heeft aandacht voor de motorische ontwikkeling van leerlingen door het structureel aanbieden van Motorische Remedial Teaching (MRT), met name scholen voor speciaal basisonderwijs (43%).
- Bij meer dan drie kwart van de scholen die nu groepsleerkrachten inzetten voor bewegingsonderwijs leeft de wens om meer vakleerkrachten voor bewegingsonderwijs in te kunnen zetten (77%).
- Een te vol lesrooster staat voor scholen het meest in de weg om plannen en/of ambities voor bewegingsonderwijs te kunnen realiseren (78%).

Veel basisscholen hebben naast bewegingsonderwijs een breder aanbod aan sport- en beweegactiviteiten

- Op ruim de helft van de basisscholen worden wekelijks of dagelijks beweegmomenten tussen/in de lessen aangeboden (58%). Andere beweegactiviteiten die relatief frequent plaatsvinden zijn sportactiviteiten tijdens de pauze en dans en expressie.
- Wat betreft beweeg- en sportactiviteiten onder schooltijd, worden sportkennismakingslessen en de Koningsspelen het vaakst tenminste jaarlijks aangeboden (respectievelijk 93% en 92%).
- Drie op de tien scholen hebben schoolzwemmen in het programma, of nemen deel aan het schoolzwemprogramma van de gemeente (31%). Dit is duidelijk meer het geval in de drie grote steden Amsterdam, Rotterdam en Den Haag (plus randgemeenten, 75%).

- Samenwerking met externe sportaanbieders geschiedt het meeste met sportverenigingen (81% minimaal één keer per jaar) en de gemeenten/(sport)buurtwerk (76% minimaal één keer per jaar).

Volgens ouders gaat ruim de helft van de kinderen minimaal één keer in de week op de fiets naar school

- Met de leeftijd neemt volgens ouders het aandeel kinderen dat overwegend naar school loopt af (36-24%) en het percentage kinderen dat naar school fietst toe (5-59%).
- Volgens ouders spelen kinderen in groep 1-2 gemiddeld 58 minuten per dag buiten, groepen 3 t/m 8 gemiddeld 42 minuten per dag.

De hoeveelheid bewegingsonderwijs kan voor vrouwen een rol spelen in hun sport- en beweeggedrag op de lange termijn

- In een grote longitudinale interventiestudie kwam naar voren dat vrouwen die zes jaar lang iedere dag een uur bewegingsonderwijs kregen, twintig jaar later vaker drie keer per week aan matig-intensieve fysieke activiteit deden dan vrouwen die 40 minuten per week bewegingsonderwijs hadden gehad (Trudeau et al., 1999).
- Uit een secundaire analyse blijkt dat vrouwen die gym vroeger leuk vonden, twintig jaar later meer sporten dan vrouwen die vroeger een hekel aan gym hadden (Slot-Heijs et al., 2017).
- Gevonden verbanden in literatuur en secundaire analyse zijn niet sterk genoeg om conclusies te trekken. Omdat het behouden van een actieve leefstijl één van de doelstellingen van bewegingsonderwijs is, dienen de langetermijneffecten van bewegingsonderwijs nader te worden onderzocht.

Aanbevelingen op basis van de uitgevoerde 1-meting

- Voor de beleidsvorming is het in beeld houden van de stand van zaken van groot belang. Dit pleit voor een continuering van deze monitoring.
- Over een breed front leeft bij basisscholen de overtuiging, en wordt dit in de praktijk geconstateerd, dat het inzetten van vakleerkrachten voor bewegingsonderwijs kwalitatief beter bewegingsonderwijs oplevert en ook een meerwaarde heeft in de verbreding van het sport- en beweegaanbod op scholen en de samenwerking met buitenschoolse sportaanbieders. Om verdere ontwikkeling hiervan te kunnen bewerkstellingen, is inzet en samenwerking van alle betrokken partijen (scholen, gemeenten, ministeries) wenselijk.
- Bij gebrek aan mogelijkheden om het bewegingsonderwijs door vakleerkrachten te laten verzorgen, wordt vaak gekozen om het vakonderwijs te laten ondersteunen of uitvoeren door buurtsportcoaches. Zeker wanneer daarbij opgeleide vakleerkracht worden ingezet, doet dit alternatief weinig onder voor het aanstellen van vakleerkrachten bij de scholen zelf. Bij een mogelijke heroriëntatie op de landelijke regeling voor buurtsportcoaches, dienen de mogelijkheden voor hun inzet bij het bewegingsonderwijs behouden te blijven.

1. Inleiding

1.1 Achtergrond

Voor de overheid is het stimuleren van een actieve leefstijl bij burgers een doelstelling in het (sport- en beweeg)beleid. Het onderwijs wordt daarbij een belangrijke rol toegedicht, met name bij de introductie van de jeugd in de sport- en beweegcultuur. Het overheidsbeleid is er de afgelopen jaren dan ook op gericht om de kwantiteit en kwaliteit van het bewegingsonderwijs te stimuleren. Zo gaf het kabinet Rutte II in het regeerakkoord 'Bruggen Slaan' (2012) aan te willen streven naar uitbreiding van het aantal lesuren voor bewegingsonderwijs[1]. Daarbij werkt het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) samen met de PO-Raad en andere partijen. In het bestuursakkoord tussen OCW en de PO-Raad is in 2014 de afspraak gemaakt dat alle scholen in het basisonderwijs eind 2017 minimaal twee lesuren bewegingsonderwijs laten geven door een bevoegde (vak)leerkracht en dat naar drie lesuren wordt gestreefd.[2] Om dit te realiseren, is een plan van aanpak voor het bewegingsonderwijs opgesteld (OCW 2015). In het schooljaar 2014-2015 voldeed 73 procent van de scholen aan de minuten-/lesurennorm van het huidige beleid (van 90 minuten/2 lesuren) voor bewegingsonderwijs en 87 procent voldeed aan de bevoegdheidsnorm (alle lesuren bewegingsonderwijs bevoegd gegeven; Van Bergen et al., 2017).

De Wet op het Primair Onderwijs (WPO) omschrijft twee kerndoelen waarop het bewegingsonderwijs zich richt, namelijk:

- Leerlingen leren op een verantwoorde manier deelnemen aan de omringende bewegingscultuur en leren de hoofdbeginselen van de belangrijkste bewegings- en spelvormen ervaren en uitvoeren.
- Leerlingen leren samen met anderen op een respectvolle manier aan bewegingsactiviteiten deelnemen, afspraken maken over het reguleren daarvan, de eigen bewegingsmogelijkheden inschatten en daarmee rekening houden bij de activiteiten.

De kerndoelen uit de WPO zijn richtinggevend voor de inhoud van het vak, maar de wet meldt niets over de gewenste duur of frequentie van het bewegingsonderwijs. Scholen zijn vrij om binnen dit kader zelf invulling te geven aan het bewegingsonderwijs.

In het voorjaar van 2016 werd door Tweede Kamerlid Heerema (VVD)[3] een initiatiefnota ingediend om de door de overheid gewenste ambities beter te verankeren. Hij wil bevorderen dat dit onderwijs alleen door vakleerkrachten wordt gegeven en verzoekt de regering te streven naar een wettelijke verplichting van de inzet van vakleerkrachten. Ook Kamerlid Van Nispen (SP)[4] heeft een initiatiefwet aan de Tweede Kamer voorgelegd ter wijziging van de WPO gericht op invoering van regels over de kwalificatie van docenten en het vaststellen van een minimale urennorm. Het bewegingsonderwijs staat al een aantal

[1] In het regeerakkoord van Rutte III wordt hierover niets gezegd

[2] Bestuursakkoord voor de sector Primair Onderwijs 2014

[3] Tweede Kamer, 2015–2016, 34 398, nr. 2

[4] Tweede Kamer, 2015–2016, 34 420, nr. 3

jaar in de belangstelling van beleid en politiek. De verwachting is dat de uitkomsten van deze monitor bijdragen aan de verdere politieke en beleidsmatige discussie over bewegingsonderwijs.

1.2 Aanleiding voor deze monitor

In navolging van de 0-meting in het schooljaar 2012/2013 (Reijgersberg, Van Der Werff & Lucassen, 2013) is in het schooljaar 2016/2017 voor de tweede keer onderzoek naar bewegingsonderwijs in het primair onderwijs uitgevoerd. De eerste meting werd uitgevoerd op verzoek van de Tweede Kamer[5] en werd mede ingegeven door de ambities van het toenmalige kabinet. De lestijd voor bewegingsonderwijs, de bevoegdheid van de leerkracht en de kwaliteit van het bewegingsonderwijs waren belangrijke thema's.

Al in een eerder stadium constateerde het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS) dat een 'totaaloverzicht van beschikbare en van gewenste data voor het monitoren van ontwikkelingen in de sport ontbrak'. Het Sociaal Cultureel Planbureau (SCP) werd gevraagd advies uit te brengen over de vraag hoe de data-infrastructuur kan worden versterkt. In het daarop verschenen rapport 'Versterking data-infrastructuur sport' (Tiessen-Raaphorst & De Haan, 2012) stelt het SCP voor de sport te volgen door middel van 329 kengetallen en een selectie van vijftien kernindicatoren, waaronder het aantal minuten lestijd voor bewegingsonderwijs.

De kernindicatoren sport dienen over langere tijd de belangrijkste ontwikkelingen in de sport weer te geven. De kengetallen zijn verdeeld in vijf pijlers: Vitaal Nederland, Meedoen in Nederland, Talentvol Nederland, Kaart van Nederland en Nederland in Beeld. De tweede pijler 'Meedoen in Nederland' betreft onder andere het thema school en sport. Hieronder vallen de subthema's bewegingsonderwijs, schoolzwemmen en de samenwerking tussen scholen en sport- en beweegorganisaties.

Het bewegingsonderwijs valt niet onder de directe verantwoording van het ministerie van VWS, maar onder het ministerie van OCW. Het belang dat aan bewegingsonderwijs wordt gehecht ter introductie in de sport- en beweegcultuur en bij het ontwikkelen van een gezonde leefstijl is echter groot. Het gaat niet alleen om bewegingsonderwijs zelf, maar bijvoorbeeld ook over de interactie tussen scholen, sportverenigingen, gemeentelijke instellingen en commerciële sportaanbieders. Ook onder de pijler 'Kaart van Nederland' is onder het subthema school en accommodatie een aantal kengetallen opgenomen. In onderstaande tabel 1.1 is te zien welk kengetallen in dit rapport worden besproken. In de samenvattende conclusie (hoofdstuk 9) van dit rapport zijn de kengetallen in een tabel samengevoegd.

Het SCP concludeerde in 2012 dat veel van de gewenste kengetallen rondom bewegingsonderwijs niet of nauwelijks beschikbaar waren en adviseerde een beleidsmonitor school en sport op te zetten. De eerste meting in het schooljaar 2012/2013 speelde op deze behoefte in en ook met deze tweede meting wordt invulling gegeven aan de wens om de ontwikkelingen rondom bewegingsonderwijs en sport op een structurele manier te volgen. Het is voor het eerst dat de ontwikkeling van het bewegingsonderwijs in de tijd (2012/2013 – 2016/2017) volgens dezelfde methode wordt gevolgd.

[5] Tweede Kamer 2012-2013, 400 XVI, nr. 115

Tabel 1.1 Overzicht kernindicatoren en kengetallen school en sport

	2012-2013	2016 - 2017
Kernindicator Meedoen		
Aantal minuten bewegingsonderwijs	ja	ja
Subthema bewegingsonderwijs		
Aandeel scholen waar alle lessen door een bevoegde (vak)leerkracht wordt gegeven*	nee	ja
Het aantal vakleerkrachten in het primair onderwijs	nee	nee
Het aantal groepsleerkrachten met een (nieuwe brede) bevoegdheid voor bewegingsonderwijs	nee	nee
Het aandeel basisscholen dat een vakleerkracht inzet voor bewegingsonderwijs	ja	ja
Het aandeel basisscholen dat een groepsleerkracht inzet voor bewegingsonderwijs	ja	ja
Het aandeel uren bewegingsonderwijs dat door een vakleerkracht wordt gegeven	ja	ja
Het aandeel uren bewegingsonderwijs dat door een groepsleerkracht wordt gegeven	nee	ja
Subthema schoolzwemmen		
Aandeel scholen dat schoolzwemmen aanbiedt	ja	ja
Subthema samenwerking school en sport		
Het aandeel scholen dat sport- en beweegactiviteiten onder schooltijd aanbiedt	nee	ja
Het aandeel scholen dat sport- en beweegactiviteiten na/buiten schooltijd aanbiedt	nee	ja
Aantal scholen in het primair onderwijs met vignet Gezonde School	nee	ja[1]
Aantal scholen in het primair onderwijs met het themacertificaat sport en bewegen	nee	ja[1]
Het aantal/aandeel scholen waar een buurtsportcoach actief is	ja	ja
Subthema school en accommodatie		
Aantal/aandeel scholen met een tekort aan accommodatie voor bewegingsonderwijs	nee	ja
Afstand tussen school en accommodatie voor bewegingsonderwijs	ja	ja
Tevredenheid over afstand tussen school en accommodatie voor bewegingsonderwijs	ja	ja
Aandeel scholen dat gebruikmaakt van een eigen accommodatie voor bewegingsonderwijs	ja	ja
Tevredenheid scholen over accommodatie voor bewegingsonderwijs	ja	ja

*nog niet als indicator in het advies van SCP

[1] gegevens worden ontleend aan registratie GGD/GHOR

1.3 Methode en werkwijze

De benodigde gegevens zijn verzameld door een online-vragenlijst voor te leggen aan directeuren van scholen in het primair onderwijs, inclusief het speciaal (basis)onderwijs. Om de vergelijkbaarheid met de vorige meting te waarborgen, was de methode van dataverzameling identiek aan de manier waarop die in 2013 plaatsvond. De vragenlijst bestond voornamelijk uit gesloten vragen en enkele open vragen. De vraagstelling is op een enkel detail aangepast. 788 basisscholen hebben aan dit onderzoek meegewerkt (zie ook bijlage I), in 2012-2013 was de respons 1.083 basisscholen.

Hoewel de respons een behoorlijk goede afspiegeling vormt van de totale populatie scholen in het primair onderwijs, is besloten een weging toe te passen. De uitkomsten zijn gewogen naar onderwijssoort, denominatie, regio (Nielsen-cluster) en stedelijkheid. Na weging zijn de verdelingen van de steekproef op vier genoemde variabelen identiek aan die van de populatie. Bovendien is een betere vergelijking door de jaren mogelijk, wanneer bij elke meting dezelfde manier van weging wordt gehanteerd. Voor een uitgebreide toelichting op de aanpak van het onderzoek verwijzen we naar bijlage I.

In dit onderzoek wordt gebruikgemaakt van de Nielsen-indeling. Cluster I van de Nielsen-indeling omvat de drie grote steden Amsterdam, Rotterdam en Den Haag (plus randgemeenten, I), cluster II omvat de provincies Noord- en Zuid-Holland en Utrecht zonder de drie grote steden en randgemeenten. De clusters III en IV omvatten de noordelijke en de oostelijke provincies (Friesland, Groningen, Drenthe, Flevoland, Gelderland en Overijssel) en cluster V de zuidelijke provincies (Zeeland, Noord-Brabant en Limburg).

1.4 Leeswijzer

In dit rapport worden in hoofdstuk 2 tot en met 6 de resultaten beschreven van de monitor bewegingsonderwijs en sport in het primair onderwijs. In elk hoofdstuk wordt naast de resultaten van de 1-meting waar mogelijk de vergelijking gemaakt met de 0-meting in 2012/2013. Ook worden significante verschillen in bevoegdheid leerkracht, omvang van school (aantal leerlingen), denominatie, regio (Nielsen-cluster) en stedelijkheid in begeleidende tabellen/figuren en/of in tekst gepresenteerd.

In hoofdstuk 2 wordt de lestijd voor bewegingsonderwijs en de tevredenheid daarover beschreven. Hoofdstuk 3 gaat in op de bevoegdheid van de personen die bewegingsonderwijs in alle groepen geven en de organisatie en inzet van (vak)leerkrachten voor bewegingsonderwijs. Tevens worden de financiering en aanstelling van een vakleerkracht gepresenteerd. In hoofdstuk 4 wordt beschreven welke accommodaties scholen gebruiken voor het bewegingsonderwijs, de afstand vanaf school en het beheer van de accommodaties. Hoofdstuk 5 bevat aspecten die gaan over kwaliteit van bewegingsonderwijs: welke doelen hebben scholen met bewegingsonderwijs, welke zorg is er voor leerlingen met extra ondersteuningsbehoefte en wat zijn de ambities en wensen van scholen met betrekking tot bewegingsonderwijs? Schoolzwemmen en andere sport- en beweegactiviteiten onder en buiten schooltijd komen aan bod in hoofdstuk 6, evenals de eventuele samenwerking met (externe) sportaanbieders. Naast de resultaten uit de monitor worden in hoofdstuk 7 resultaten gepresenteerd uit de Gezondheidsenquête, waarin ouders bevraagd zijn over sport- en beweegactiviteiten van hun kind tijdens schooltijd. In hoofdstuk 8 wordt ingegaan op wat bekend is over de langetermijneffecten van bewegingsonderwijs op sport- en beweeggedrag. Dit rapport sluit in hoofdstuk 9 af met conclusies, een overzicht van kenindicatoren en aanbevelingen.

2. Lestijd voor bewegingsonderwijs

In de eerste paragraaf van dit hoofdstuk wordt ingegaan op de lesfrequentie en lestijd voor bewegingsonderwijs in het schooljaar 2016/2017, waar mogelijk in vergelijking met schooljaar 2012/2013. Vervolgens wordt ingezoomd op de tevredenheid van scholen met deze lestijden en -frequentie (paragraaf 2.2). In de derde paragraaf wordt weergegeven welke belemmeringen spelen wanneer het gaat om uitbreiding van de lestijd voor bewegingsonderwijs. Het hoofdstuk wordt afgesloten met de belangrijkste bevindingen.

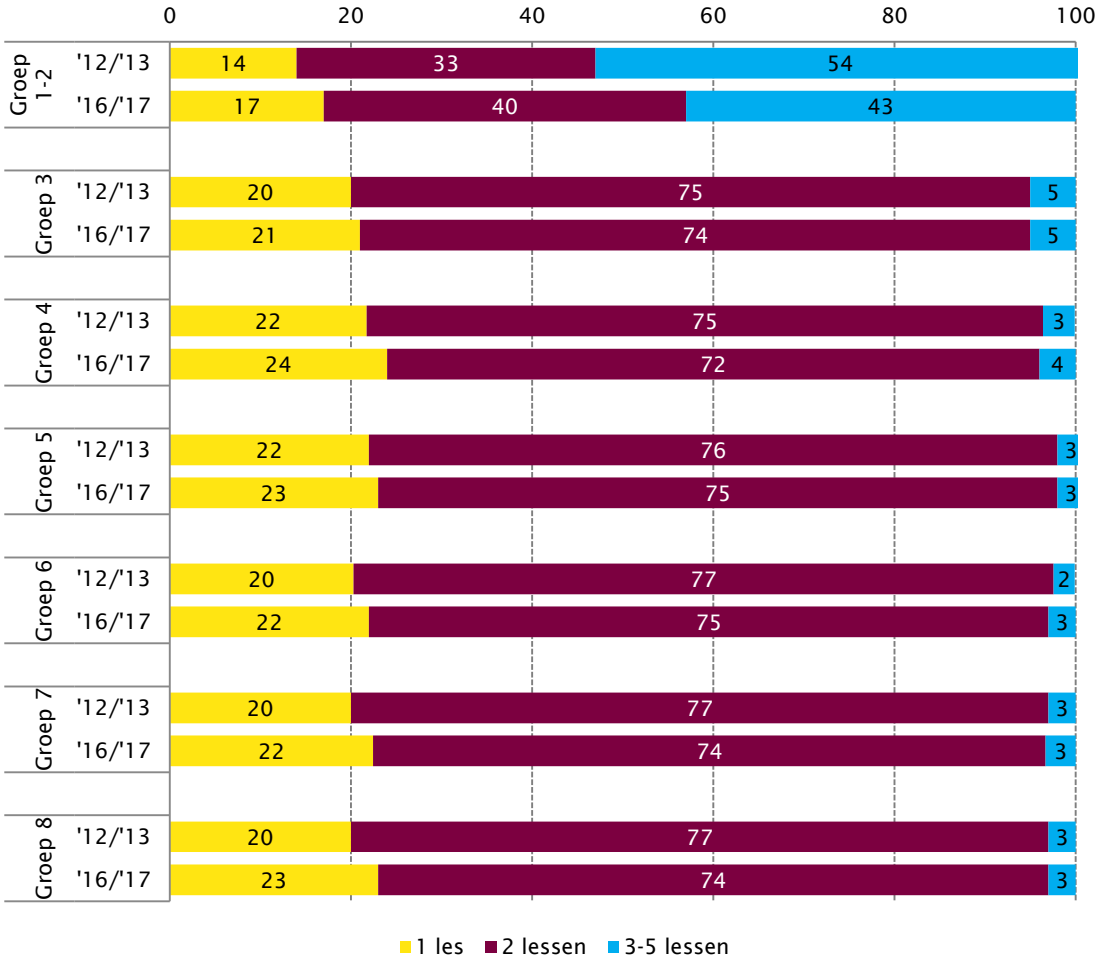
2.1 Lesfrequentie en lestijd

Aantal lessen per week

In groep 1-2 worden gemiddeld 2,9 lessen bewegingsonderwijs per week aangeboden. In groep 3-8 worden gemiddeld 1,8 lessen bewegingsonderwijs aangeboden (niet in figuur). In vergelijking met 2013 is het gemiddeld aantal lessen voor groep 1-2 afgenomen (3,2 lessen per week in 2013) en voor groepen 3 t/m 8 is dat hetzelfde gebleven.

Op twee van de vijf basisscholen krijgen groep 1-2 drie tot vijf lessen bewegingsonderwijs per week (43%, figuur 2.1 volgende pagina). Dit is lager dan in het schooljaar 2012/2013, toen op ruim de helft van de basisscholen in groep 1-2 drie tot vijf lessen bewegingsonderwijs werd gegeven (54%). Voor de groepen 3 t/m 8 geldt dat ongeveer één op de vijf scholen één les bewegingsonderwijs aanbiedt en drie kwart twee lessen aanbiedt. Dit is ten opzichte van het schooljaar 2012/2013 nauwelijks veranderd. Ook het percentage scholen dat in vergelijking met 2012/2013 meer dan tweewekelijks lessen bewegingsonderwijs geeft is ongewijzigd.

Figuur 2.1 Aantal lessen bewegingsonderwijs per week voor groep 1 t/m 8 in de schooljaren 2012/2013 (n=1.083) en 2016/2017 (n=788, in procenten)

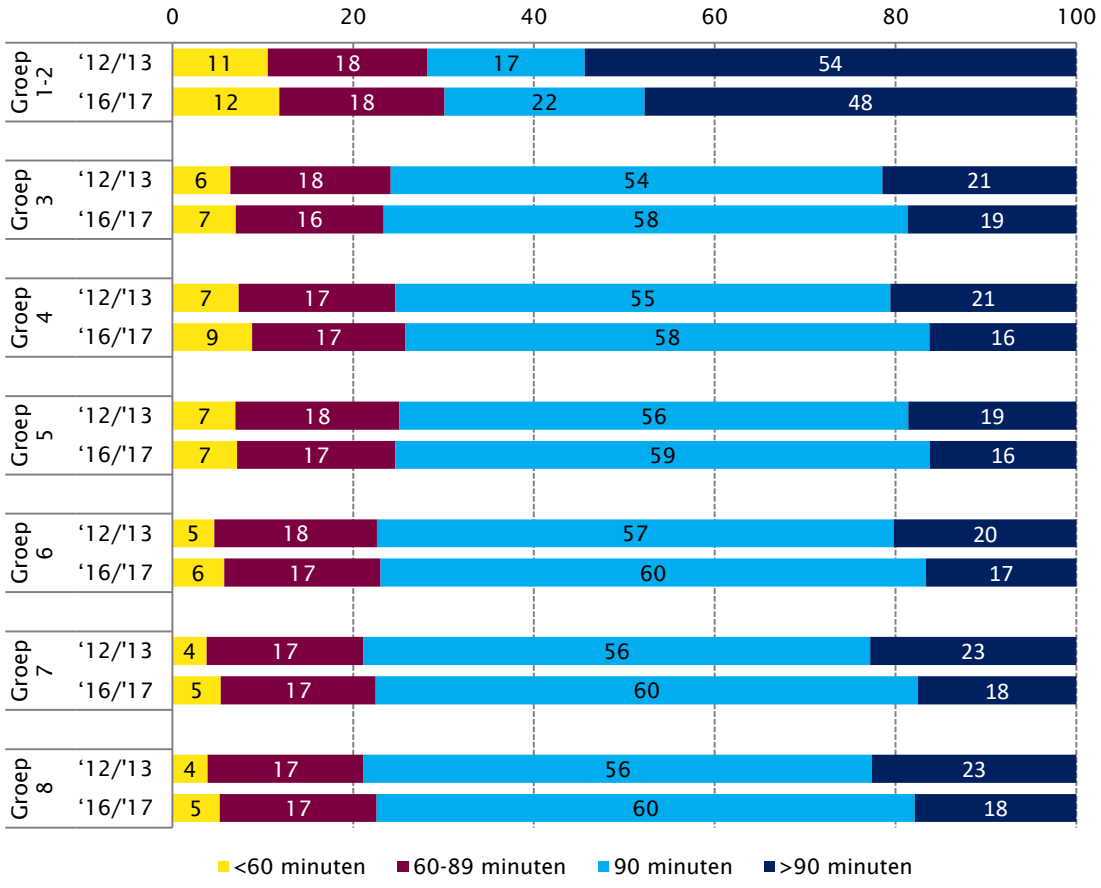
- Voor groep 1-2 worden op scholen gemiddeld wekelijks meer lessen bewegingsonderwijs gegeven als dit alleen door groepsleerkrachten wordt verzorgd (3,0 lessen per week), of door groepsleerkrachten én vakleerkrachten (3,0), in vergelijking met scholen waar deze lessen alleen door vakleerkrachten (2,6) worden gegeven.
- Op openbare scholen (3,0 lessen per week) en rooms-katholieke scholen (2,9) worden gemiddeld meer lessen bewegingsonderwijs aan groep 1-2 gegeven dan op protestants-christelijke scholen (2,5).
- Op basisscholen in de drie grote steden Amsterdam, Rotterdam en Den Haag (plus randgemeenten, I) worden meer lessen bewegingsonderwijs gegeven aan de groepen 3 t/m 8 (2,1 lessen per week) dan in andere delen van Nederland (1,8 lessen).

Ingeroosterde lestijd

De gemiddelde ingeroosterde lestijd per week is 113 minuten voor groep 1-2. Voor groep 3 t/m 8 is dit 89 minuten. In vergelijking met 2013 is de hoeveelheid bewegingsonderwijs per week afgenomen voor groep 1-2 (toen 121 minuten) en nagenoeg gelijk gebleven voor groep 3 t/m 8 (toen 91 minuten)[6].
Op bijna de helft van de basisscholen bedraagt de ingeroosterde lestijd per week voor bewegingsonderwijs voor groep 1-2 meer dan 90 minuten (48%, figuur 2.2). Daarmee is het aandeel scholen dat méér dan 90 minuten inroostert ten opzichte van schooljaar 2012/2013 licht afgenomen (van 54% naar 48%). Op een vijfde van de basisscholen is dit 90 minuten per week (22%).

De meerderheid van de scholen roosteren voor groep 3 t/m 8 90 minuten bewegingsonderwijs per week in (58-60%). Dit is een groter aandeel dan in 2012/2013 (54-57%), maar dit komt met name doordat het aandeel scholen dat méér dan 90 minuten per week inroostert, is afgenomen. Ruim een vijfde van de scholen (22%) roostert voor deze groepen minder dan 90 minuten in.

Figuur 2.2 De gemiddelde ingeroosterde lestijd per week voor bewegingsonderwijs in 2012/2013 (n=1.083) en 2016/2017 (n=788, in procenten)

[6] Zie methodische verantwoording hoe deze gemiddelden zijn berekend.

- De gemiddelde lestijd per week ligt hoger in groep 1-2 van openbare (117 min/week) en rooms-katholieke scholen (118 min/week) dan van protestants-christelijke scholen (104 min/week).
- In groep 1-2 wordt vaker 90 minuten bewegingsonderwijs per week ingeroosterd wanneer vakleerkrachten (32%) het bewegingsonderwijs verzorgen dan vak- en groepsleerkrachten (20%) of groepsleerkrachten (19%). In groepen 3 t/m 8 is hiertussen geen verschil te zien.
- Op basisscholen in de drie grote steden Amsterdam, Rotterdam en Den Haag (plus randgemeenten, I) wordt vaker meer dan 90 minuten per week ingeroosterd voor de groepen 3 t/m 8 (22-36%) dan in de andere regio's (13-19%).

Bij drie kwart van de scholen is de gemiddelde lestijd voor groepen 3 t/m 8 minimaal 90 minuten per week (75%). In het jaar 2014/2015 werd in de groepen 3 t/m 8 gemiddeld 86 minuten bewegingsonderwijs per week gegeven (Van Bergen et al., 2017): dit is nagenoeg gelijk aan het jaar 2016/2017 (89 minuten per week).

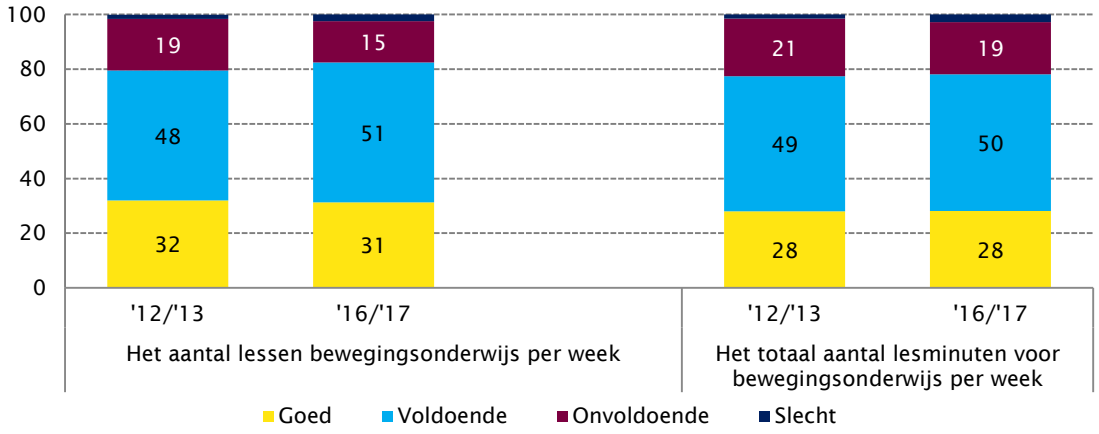
Verandering lestijd komend schooljaar

Bij 88 procent van de scholen worden geen veranderingen in lestijd voor bewegingsonderwijs in het schooljaar 2017/2018 doorgevoerd. Bij 6 procent van de scholen is dit nog niet bekend. Bij de overige 5 procent worden wel veranderingen doorgevoerd. In groep 1-2 wordt vaker aangegeven dat de lestijd toeneemt (25%) dan afneemt (11%). Voor de groepen 3 t/m 8 wordt ook, hoewel in mindere mate, vaker aangegeven dat de lestijd toeneemt (28-33%) dan afneemt (24-28%)[7].

2.2 Tevredenheid lestijd en lesfrequentie

Van alle basisscholen beoordeelt 82 procent het totaal aantal lessen voor bewegingsonderwijs per week als voldoende of goed (figuur 2.3). 15 procent van de scholen beoordeelt het aantal lessen bewegingsonderwijs per week als onvoldoende. Voor het totaal aantal lesminuten bewegingsonderwijs per week is dat min of meer hetzelfde. In vergelijking met het schooljaar 2012/2013 zijn geen verschillen in beoordelingen van lestijd en lesfrequentie te zien.

Figuur 2.3 Beoordeling lesfrequentie en lestijd (in procenten, n=788)

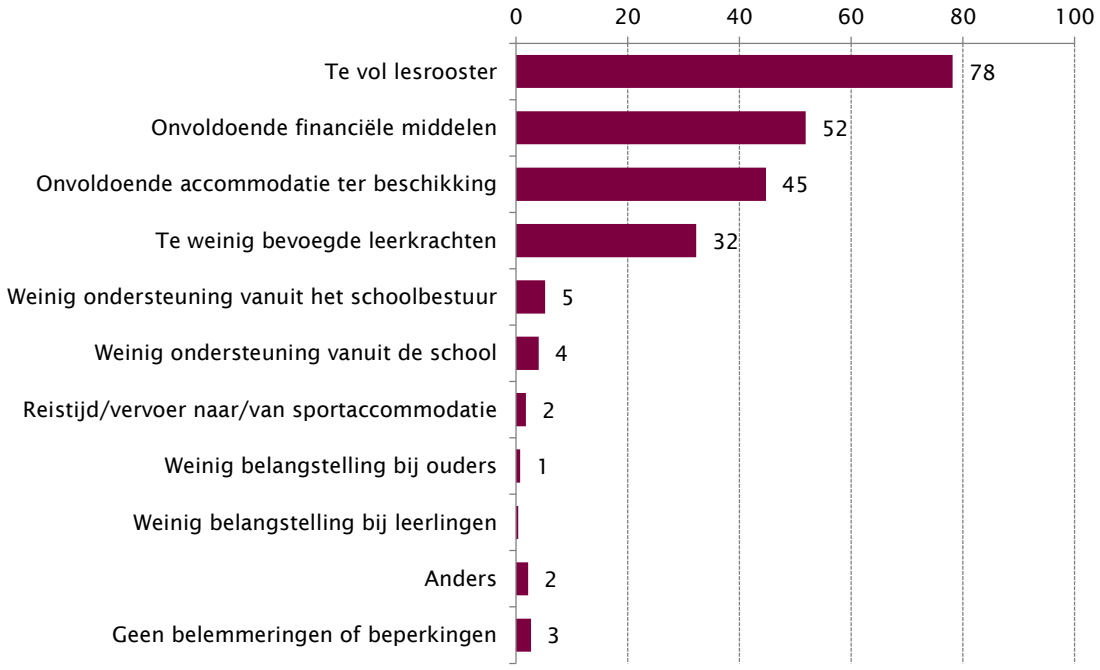
[7] Vanwege het kleine aandeel scholen dat aangaf dat lestijden veranderen (5%), is enige voorzichtigheid geboden in het concluderen dat lestijden voor bewegingsonderwijs op basisscholen in het komende schooljaar vaker zullen toenemen dan afnemen.

- Scholen waar alleen een vakleerkracht het bewegingsonderwijs voor de groepen 3 t/m 8 verzorgt, beoordelen zowel het totaal aantal lesminuten (41%) als het aantal lessen bewegingsonderwijs per week (37%) vaker goed dan scholen waar alleen een groepsleerkracht bewegingsonderwijs verzorgt (resp. 28% en 24%).
- Scholen in de drie grote steden Amsterdam, Rotterdam en Den Haag (plus randgemeenten, I) beoordelen het aantal lessen bewegingsonderwijs per week vaker als goed (38%) dan de andere regio's (25-29%, II, III, IV). Zij hebben gemiddeld ook meer lessen bewegingsonderwijs ingeroosterd dan andere regio's, wat de hogere beoordeling kan verklaren.

2.3 Belemmeringen bij uitbreiding van lestijd

Indien de scholen zouden overgaan tot het aanbieden van een extra les bewegingsonderwijs, verwachten ze tegen verschillende belemmeringen aan te lopen (figuur 2.4). Vier belemmeringen vallen daarbij op. Meer dan drie kwart van de scholen (78%) geeft aan een te vol lesrooster te krijgen wanneer een extra les bewegingsonderwijs wordt aangeboden. De helft van de scholen (52%) beschikt over onvoldoende financiële middelen om een extra les bewegingsonderwijs aan te kunnen bieden, 45 procent over onvoldoende accommodatie en een derde van de scholen heeft daarvoor te weinig bevoegd personeel (32%). 3 procent van de scholen geeft aan dat zij geen problemen verwacht bij de invoering van een extra les bewegingsonderwijs per week.

Figuur 2.4 Belemmeringen bij het aanbieden van een extra les bewegingsonderwijs (in procenten, meer antwoorden mogelijk, n=788)

De vier grootste belemmeringen waren in het schooljaar 2012/2013 hetzelfde. Het lijkt erop dat in het schooljaar 2016/2017 minder scholen over onvoldoende financiële middelen beschikken om een extra les bewegingsonderwijs aan te bieden (52%) dan in het schooljaar 2012/2013 (63%). Voorzichtigheid in deze vergelijking is echter geboden, omdat de vraag in de 0-meting anders was geformuleerd. Het percentage scholen dat geen belemmeringen of beperkingen verwacht, is in 2012/2013 en 2016/2017 gelijk (3%).

- Een te vol lesrooster geldt vaker als belemmering voor scholen waar alleen groepsleerkrachten bewegingsonderwijs verzorgen (86%) dan scholen waar alleen vakleerkrachten bewegingsonderwijs geven (66%). Onvoldoende financiële middelen wordt juist vaker als belemmering genoemd door scholen waar alleen vakleerkrachten bewegingsonderwijs geven (63%) dan scholen waar alleen groepsleerkrachten bewegingsonderwijs verzorgen (40%).
- De omvang van de school en de beschikbaarheid van de accommodatie hangen samen: scholen met meer dan 200 leerlingen verwachten vaker over onvoldoende accommodatie te beschikken (48-56%) dan scholen met minder dan 200 leerlingen (36-39%).
- Op scholen in de drie grote steden Amsterdam, Rotterdam en Den Haag (plus randgemeenten, I) speelt het probleem van een te vol lesrooster minder (61%) dan in de overige regio's (77-84%).
- In (zeer) stedelijke gebieden speelt het beschikken over onvoldoende accommodatie vaker (50-53%) dan in weinig tot niet stedelijke gebieden (32-36%).

3. Bevoegdheid leraar bewegingsonderwijs

Voor een goed begrip van de bevoegdheidssituatie voor het bewegingsonderwijs, is van belang te benadrukken dat in de praktijk verschillende bevoegdheden voor het geven van dit vak voorkomen, in het bijzonder voor de groepen 3-8. Voor het lesgeven aan groep 1-2 is elke afgestudeerde van de pabo bevoegd, ook voor het vak bewegingsonderwijs.

Bij de groepen 3 t/m 8 kan onderscheid worden gemaakt in verschillende bevoegdheden. Op de eerste plaats is er een gespecialiseerde bevoegdheid als vakleerkracht Lichamelijke Opvoeding, dit betreft de afgestudeerden aan een Academie voor Lichamelijk Opvoeding (ALO). Afgestudeerden aan een pabo als groepsleerkracht basisonderwijs waren tot 2005 eveneens bevoegd tot het geven van bewegingsonderwijs aan groepen 3 t/m 8. Omdat sindsdien een aanvullende opleiding is vereist, spreken we bij deze groepsleerkracht die voor 2005 is afgestudeerd van een oude brede bevoegdheid. Bij een groepsleerkracht die na 2005 aan de pabo is afgestudeerd en de aanvullende Leergang Bewegingsonderwijs heeft afgerond, spreken we van een nieuwe brede bevoegdheid. Iemand die deze aanvullende leergang bewegingsonderwijs volgt, beschikt daardoor over een tijdelijke bevoegdheid. Groepsleerkrachten die na 2005 aan de pabo zijn afgestudeerd en de aanvullende Leergang Bewegingsonderwijs niet hebben gevolgd, zijn niet bevoegd om bewegingsonderwijs te geven aan groep 3 t/m 8.

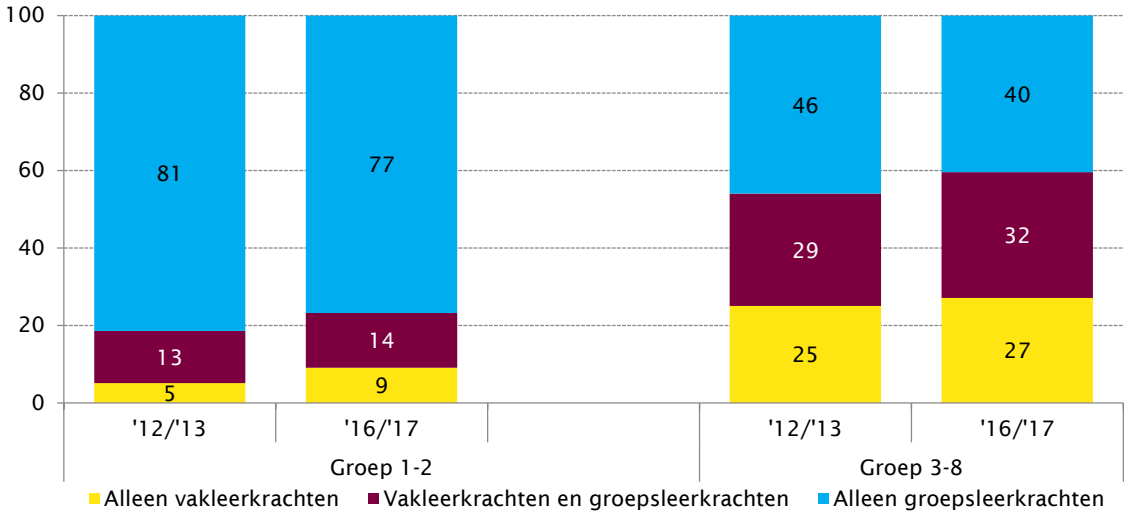
In de eerste paragraaf van dit hoofdstuk wordt in kaart gebracht wie het bewegingsonderwijs op basisscholen verzorgen. Ook worden hierin verschillen tussen regio's toegelicht. Vervolgens wordt specifieker op de inzet van groepsleerkracht ingegaan (paragraaf 3.2). In paragraaf 3.3 wordt beschreven hoe de aanstelling van een vakleerkracht is geregeld door scholen en hoe de vakleerkrachten worden gefinancierd. Vervolgens wordt in paragraaf 3.4 de organisatie van een (vak)leerkracht op basisscholen beschreven: de samenwerking tussen vakleerkracht en groepsleerkracht, de inzet van buurtsportcoaches, en in hoeverre scholen problemen ervaren in het inzetten van bevoegde leerkrachten voor het bewegingsonderwijs in de groepen 3 t/m 8 en welke maatregelen daartoe worden genomen. Het hoofdstuk sluit af met de belangrijkste bevindingen.

3.1 Wie verzorgt het bewegingsonderwijs?

In groep 1-2 wordt bewegingsonderwijs grotendeels alleen door groepsleerkrachten verzorgd (77%, figuur 3.1 volgende pagina). In de groepen 3 t/m 8 zet 40 procent van de basisscholen alleen groepsleerkrachten in. In vergelijking met groep 1-2 (9%) wordt drie keer zo vaak alleen een vakleerkracht ingezet in de groepen 3 t/m 8 (27%).

In vergelijking met het schooljaar 2012/2013 zijn nauwelijks verschillen gevonden in de inzet van leerkrachten voor bewegingsonderwijs, behalve dat in de groepen 3 t/m 8 minder vaak alleen een groepsleerkracht wordt ingezet (40%) dan in het schooljaar 2012/2013 (46%). In de groepen 3 t/m 8 wordt dus iets vaker een vakleerkracht ingezet voor bewegingsonderwijs dan in het schooljaar 2012/2013, hetzij alleen (27%) of in combinatie met een groepsleerkracht (32%).

Figuur 3.1 Overzicht inzet groepsleerkrachten en vakleerkrachten voor bewegingsonderwijs op groepsniveau (in procenten, n=788)

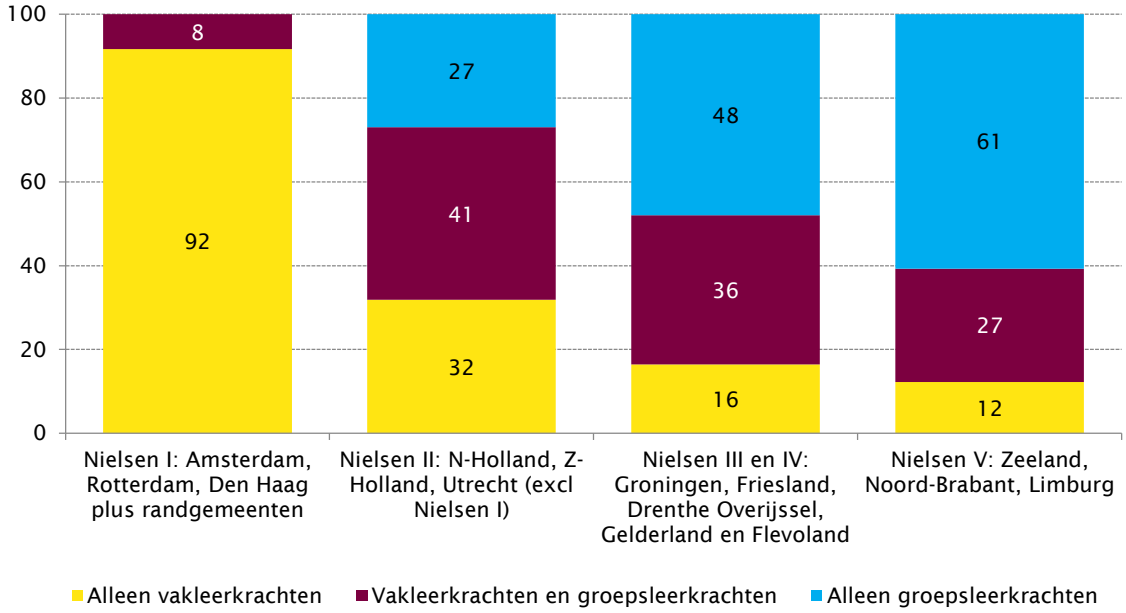
- Op openbare scholen worden vaker alleen vakleerkrachten ingezet in groep 1-2 (11%) en groepen 3 t/m 8 (36%) dan op protestants-christelijke scholen in groep 1-2 (6%) en groepen 3 t/m 8 (19%). Op protestants-christelijke scholen (86%) worden vaker alleen groepsleerkrachten ingezet in groep 1-2 dan in de openbare (72%), rooms-katholieke (77%) of andere (72%) scholen.
- In zeer sterk stedelijke gebieden zetten scholen vaker alleen een vakleerkracht in voor groep 1 en 2 (14%) dan in weinig (4%) en niet stedelijke gebieden (6%). Hetzelfde geldt voor de groepen 3 t/m 8: in deze gebieden zetten scholen vaker een vakleerkracht in (54%) dan in de andere gebieden (9-21%).
- Op grote scholen (> 400 leerlingen) worden in de groepen 3 t/m 8 significant vaker alleen vakleerkrachten ingezet (41%) dan op kleinere scholen (20-29%). Op kleine scholen (< 100 leerlingen) worden in de groepen 3 t/m 8 juist vaker alleen groepsleerkrachten ingezet (57%) dan op grotere scholen (27-45%).

Verschillen tussen regio's

De inzet van vakleerkrachten in de groepen 3 t/m 8 verschilt aanzienlijk tussen regio's (figuur 3.2 volgende pagina). In de drie grote steden Amsterdam, Rotterdam en Den Haag (plus randgemeenten, I) worden in de groepen 3 t/m 8 voornamelijk alleen vakleerkrachten ingezet (92%). Dit is opvallend meer dan in de andere clusters, met in de zuidelijke provincies de minste inzet van alleen vakleerkrachten (V, 12%). Een verklaring hiervoor kan zijn dat in de drie grote steden meer gemeentelijke subsidies beschikbaar zijn om vakleerkrachten te kunnen bekostigen. In de zuidelijke provincies (V) worden juist meer groepsleerkrachten ingezet (61%) dan in de andere regio's (I-IV: 0-48%). Basisscholen in de Randstedelijke provincies combineren de inzet van vakleerkrachten en groepsleerkrachten het meest (II, 41%).

De toename van de inzet van vakleerkrachten ten opzichte van 2012/2013 (figuur 3.1) geldt voor alle regio's (niet in figuur). De inzet van alleen vakleerkrachten is minimaal toegenomen. In de drie grote steden is de inzet van alleen vakleerkrachten in de groepen 3 t/m 8 zelfs toegenomen van 78 procent naar 92 procent.

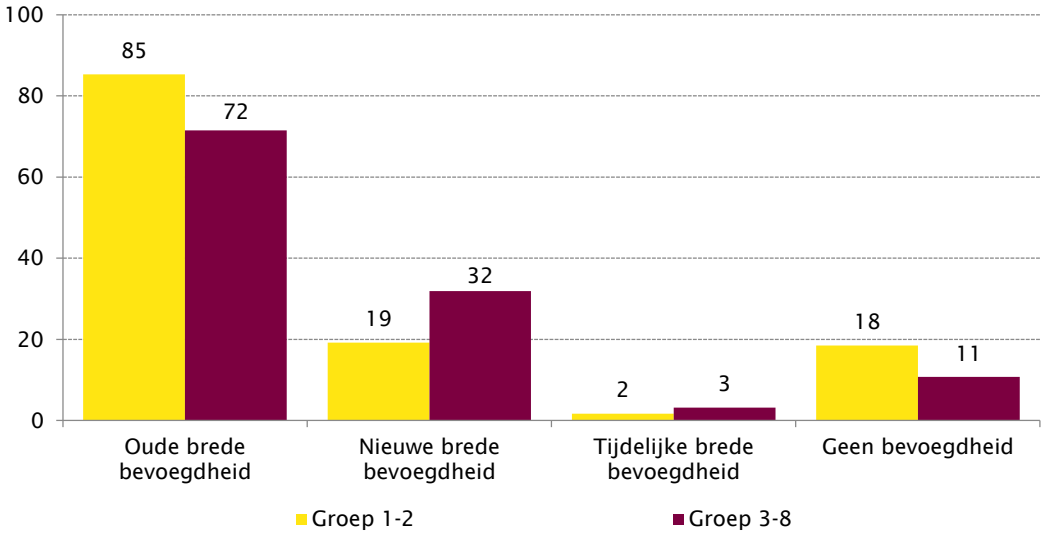
Figuur 3.2 Overzicht inzet leraren voor bewegingsonderwijs in de groepen 3 t/m 8 naar regio (in procenten, n=788)

3.2 Bevoegdheid van groepsleerkrachten

Een ruime meerderheid van de basisscholen die groepsleerkrachten inzet voor bewegingsonderwijs, beschikt over leerkrachten met een oude brede bevoegdheid (figuur 3.3). In groep 1-2 heeft 85 procent van de groepsleerkrachten die bewegingsonderwijs verzorgt een oude brede bevoegdheid, in de groepen 3 t/m 8 is dit 72 procent. Op één van de vijf scholen wordt weleens een onbevoegde groepsleerkracht ingezet in groep 1-2 (18%) en op één van de tien basisscholen weleens in de groepen 3 t/m 8 (11%).

Figuur 3.3 Bevoegdheid van groepsleerkrachten die bewegingsonderwijs geven aan groep 1-2 (n=884) en groep 3 t/m 8 (n=555) op basisscholen die (alleen) groepsleerkrachten inzetten (in procenten)

- Op grote basisscholen (> 400 leerlingen) worden in groep 3 t/m 8 vaker onbevoegde groepsleerkrachten (gemiddeld 25%) ingezet dan op basisscholen van middelgrote (200-300 leerlingen, gemiddeld 9%) of kleine scholen (< 200 leerlingen, gemiddeld 7%).
- Op 80 procent van de basisscholen in zeer sterk stedelijke gebieden waar groepsleerkrachten bewegingsonderwijs verzorgen, wordt bewegingsonderwijs alleen door bevoegde groepsleerkrachten gegeven (gemiddeld 80%). Dit is minder dan in matig (gemiddeld 91%), weinig (gemiddeld 93%) of niet stedelijke (gemiddeld 95%) gebieden.

De meerderheid van de groepsleerkrachten met oude of nieuwe brede bevoegdheid, geven alleen les aan hun eigen groep/klas bewegingsonderwijs (tabel 3.1). Een kwart van de groepsleerkrachten met een nieuwe brede bevoegdheid geeft aan meerdere groepen bewegingsonderwijs (25%), van de groepsleerkrachten met een oude brede bevoegdheid geeft 17 procent aan meerdere groepen bewegingsonderwijs.

Tabel 3.1 Wijze waarop groepsleerkrachten met oude brede bevoegdheid (n=671) en nieuwe brede bevoegdheid (n=399) voor bewegingsonderwijs worden ingezet (in procenten)

	Groepsleerkrachten met een oude brede bevoegdheid	Groepsleerkrachten met een nieuwe brede bevoegdheid
Geven alleen aan hun eigen groep/klas bewegingsonderwijs	83	75
Geven aan meerdere groepen/klassen bewegingsonderwijs	17	25

3.3 Financiering en aanstelling van een vakleerkracht

Bij een ruime meerderheid van de basisscholen is de vakleerkracht, indien aanwezig, in dienst van de school/het bestuur (64%, tabel 3.2). In de drie grote steden Amsterdam, Rotterdam en Den Haag (plus randgemeenten, I) is dit vaker het geval (86%) dan in de andere gebieden (37-72%, niet in figuur). Ook neemt het percentage vakleerkrachten in dienst van de school toe met de stedelijkheid: van 38 procent in niet stedelijke gebieden tot 77 procent in zeer stedelijke gebieden.

Tabel 3.2 De manier waarop de aanstelling van de vakleerkracht(en) bewegingsonderwijs, indien aanwezig, op de scholen is georganiseerd (in procenten, n=458)

De vakleerkracht is rechtstreeks in dienst van de school/het bestuur	64
De vakleerkracht is in dienst van de gemeente, maar wordt door de school/het bestuur ingehuurd	15
De vakleerkracht is in dienst van een andere organisatie dan de gemeente, maar wordt door de school/het bestuur ingehuurd	18
Anders	4

Basisscholen die een vakleerkracht in dienst hebben, financieren dit in 42 procent van de gevallen volledig vanuit de lumpsum financiering. Een kwart van de basisscholen financiert een vakleerkracht gedeeltelijk vanuit de lumpsum en 13 procent betaalt de vakleerkracht op een andere manier dan vanuit de lumpsum financiering. 19 procent van de basisscholen geeft aan dit niet te weten.

Basisscholen die een vakleerkracht niet (volledig) vanuit de lumpsum financieren, gebruiken veelal een buurtsportcoach/combinatiefunctionaris via de gemeente die als vakleerkracht wordt ingezet (45%, figuur 3.4). Ook is het gebruiken van additionele financiering vanuit de gemeente een veelvoorkomende wijze om een vakleerkracht te financieren (35%), met name bij scholen in de drie grote steden Amsterdam, Rotterdam en Den Haag (plus randgemeenten, I, 77%).

Figuur 3.4 Wijze waarop de aanstelling van vakleerkrachten is gefinancierd, wanneer dit niet (volledig) vanuit de lumpsum financiering is (in procenten, meerdere antwoorden mogelijk, n=217)

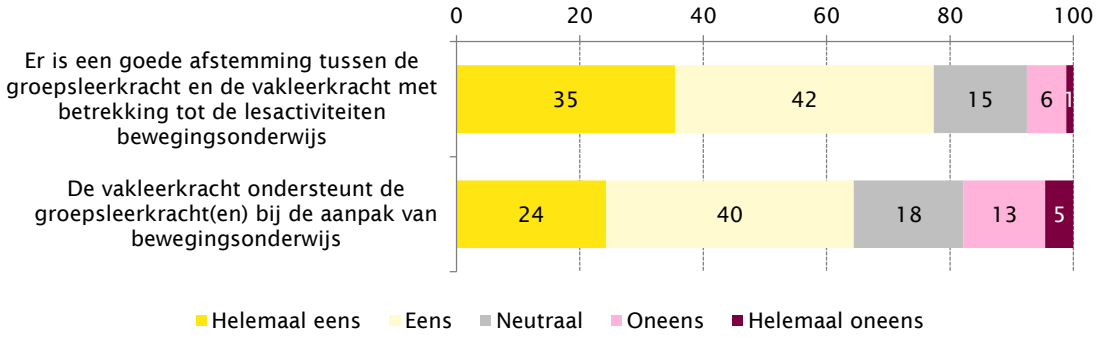

3.4 Organisatie en inzet van (vak)leerkrachten bij bewegingsonderwijs

Samenwerking groep- en vakleerkrachten

Op scholen waar zowel groepsleerkrachten als vakleerkrachten het bewegingsonderwijs verzorgen, is over het algemeen tussen beide leerkrachten een goede afstemming met betrekking tot de lesactiviteiten bewegingsonderwijs (figuur 3.5 volgende pagina). 77 procent is het met deze stelling (helemaal) eens. Ook vindt een ruime meerderheid van de basisscholen dat de vakleerkracht de groepsleerkracht(en) ondersteunt bij de aanpak van bewegingsonderwijs (64% (helemaal) eens). Bij bijna één op de vijf scholen is van die ondersteuning geen sprake (18%).

Figuur 3.5 Stellingen met betrekking tot samenwerking van groeps- en vakleerkrachten (in procenten, n=265)

Betrokkenheid buurtsportcoaches

Op 46 procent van de basisscholen is een buurtsportcoach actief. Dit is toegenomen ten opzichte van 2012/2013, toen op 42 procent van de basisscholen een buurtsportcoach actief was. Op basisscholen waar een buurtsportcoach actief is, is hij/zij bij ruim de helft bij bewegingsonderwijs betrokken (59%, tabel 3.4). Een kwart van de betrokken buurtsportcoaches geeft zelfstandig bewegingsonderwijs (26%), en bijna een kwart (22%) is op een andere manier betrokken bij het bewegingsonderwijs, bijvoorbeeld door het geven van sportclinics. Overigens is uit ander onderzoek bekend dat een ruime meerderheid van de buurtsportcoaches een ALO-opleiding heeft gevolgd (Van Ginneken et al., 2016).

Tabel 3.4 Betrokkenheid buurtsportcoach(es) bij bewegingsonderwijs, indien buurtsportcoach actief is op de schoollocatie (in procenten, n=337)

Buurtsportcoach is niet betrokken bij het bewegingsonderwijs	41
Buurtsportcoach geeft zelfstandig bewegingsonderwijs en is tevens vakleerkracht op school	13
Buurtsportcoach geeft zelfstandig bewegingsonderwijs en is geen vakleerkracht op school	13
Buurtsportcoach ondersteunt een of meerdere leerkrachten tijdens het geven van bewegingsonderwijs	11
Buurtsportcoach is op een andere manier betrokken bij het bewegingsonderwijs	22

Op scholen waar een buurtsportcoach actief is, komt de buurtsportcoach bij een derde van de scholen wekelijks (30%) of dagelijks (3%). Bij de overige scholen is de aanwezigheid minder frequent, namelijk maandelijks (25%) of jaarlijks (42%).

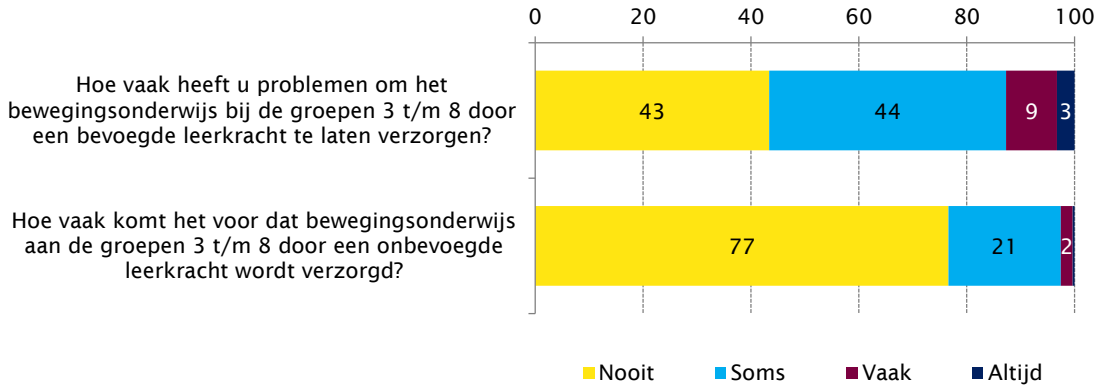
Roosterproblemen

Twee op de vijf basisscholen heeft nooit problemen om het bewegingsonderwijs bij de groepen 3 t/m 8 door een bevoegde leerkracht te laten verzorgen (43%, figuur 3.6 volgende pagina). Eenzelfde deel van de basisscholen ervaart dit soms (44%). In vergelijking met het schooljaar 2012/2013, hebben minder basisscholen vaak of altijd problemen (13%) dan destijds (19%). In 2012/2013 had 9 procent van de scholen altijd problemen om een bevoegde leerkracht in de groepen 3 t/m 8 voor bewegingsonderwijs in te zetten, ten opzichte van 3 procent in het schooljaar 2016/2017.

Uiteindelijk komt het bij geen enkele school voor dat een onbevoegde leerkracht altijd het bewegingsonderwijs aan de groepen 3 t/m 8 verzorgt. Op één van de vijf scholen gebeurt dit incidenteel

(21%). Het aandeel scholen dat nooit een onbevoegde leerkracht inzet voor bewegingsonderwijs varieert naar stedelijkheid: zeer sterk stedelijk: 81 procent, weinig stedelijk: 65 procent. In niet-stedelijk gebied zet 80 procent nooit een onbevoegde leerkracht voor bewegingsonderwijs in.

Figuur 3.6 Problemen omtrent het inzetten van een bevoegde leerkracht voor bewegingsonderwijs (in procenten, n=788)

Basisscholen met roosterproblemen is gevraagd welke maatregelen zij nemen om bewegingsonderwijs door een bevoegde leerkracht te laten verzorgen. De meest genomen maatregel is het inzetten van een andere bevoegde groepsleerkracht dan die voor de desbetreffende klas staat (72%, figuur 3.7). Bij een derde van de scholen vallen in dat geval de lessen bewegingsonderwijs uit (33%).

In het schooljaar 2012/2013 is het inzetten van een andere bevoegde groepsleerkracht ook de meest genoemde maatregel indien basisscholen roosterproblemen hebben (niet in figuur). De tweede meest genoemde maatregel was destijds het verzorgen van spellessen door leerkrachten zonder bevoegdheid. Dit is nu de minst genoemde maatregel (figuur 3.7). Het uitvallen van de betreffende uren lijkt vaker voor te komen dan in het schooljaar 2012/2013, maar voorzichtigheid in vergelijken is geboden in verband met een veranderde vraagstelling (andere antwoordopties).

Figuur 3.7 Maatregelen die genomen worden wanneer een school voor een les bewegingsonderwijs niet beschikt over een bevoegde leerkracht (in procenten, n=436)

4. Accommodatie voor bewegingsonderwijs

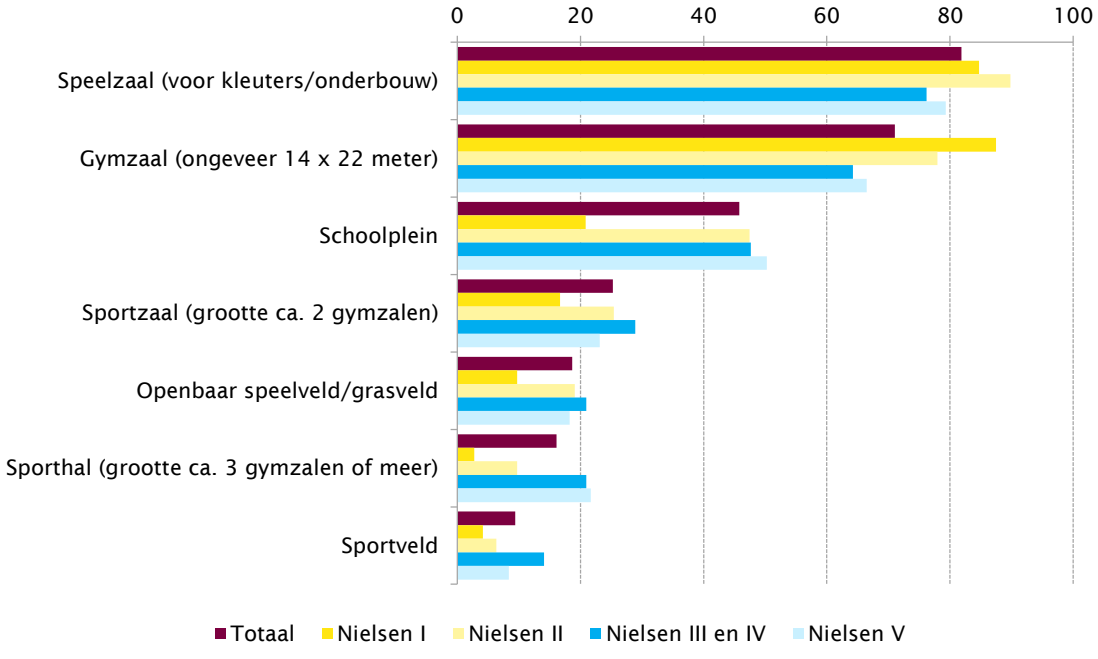
In dit hoofdstuk wordt beschreven welke accommodaties voor bewegingsonderwijs worden gebruikt (paragraaf 4.1). Paragraaf 4.2 gaat over de afstand tot de gebruikte accommodaties en wiens eigendom de accommodaties zijn. In paragraaf 4.3 geven basisscholen hun beoordeling over de accommodatie. De belangrijkste bevindingen worden in de slotparagraaf beschreven (paragraaf 4.4).

4.1 Gebruik accommodaties voor bewegingsonderwijs

Op meer dan 80 procent van de scholen wordt voor de kleuters/onderbouw de speelzaal structureel voor bewegingsonderwijs gebruikt (82%, figuur 4.1). De gymzaal is daarna de meest structureel gebruikte voorziening (71%), met name in de drie grote steden Amsterdam, Rotterdam en Den Haag (plus randgemeenten, I, 88%). Grote sporthallen worden juist meer gebruikt in de noordoostelijke (III en IV, 21%) en zuidelijke provincies (V, 22%) dan in de drie grote steden (3%).

Bewegingsonderwijs op een buitenvoorziening wordt op veel scholen incidenteel gedaan (niet in figuur). Ruim de helft van de scholen gebruikt incidenteel een openbaar speelveld/grasveld voor bewegingsonderwijs (53%), de helft van de scholen een sportveld (49%) en 44 procent het schoolplein.

Figuur 4.1 Voorzieningen die scholen gebruiken voor het bewegingsonderwijs in totaal en per regio (% structureel gebruik, n=788)

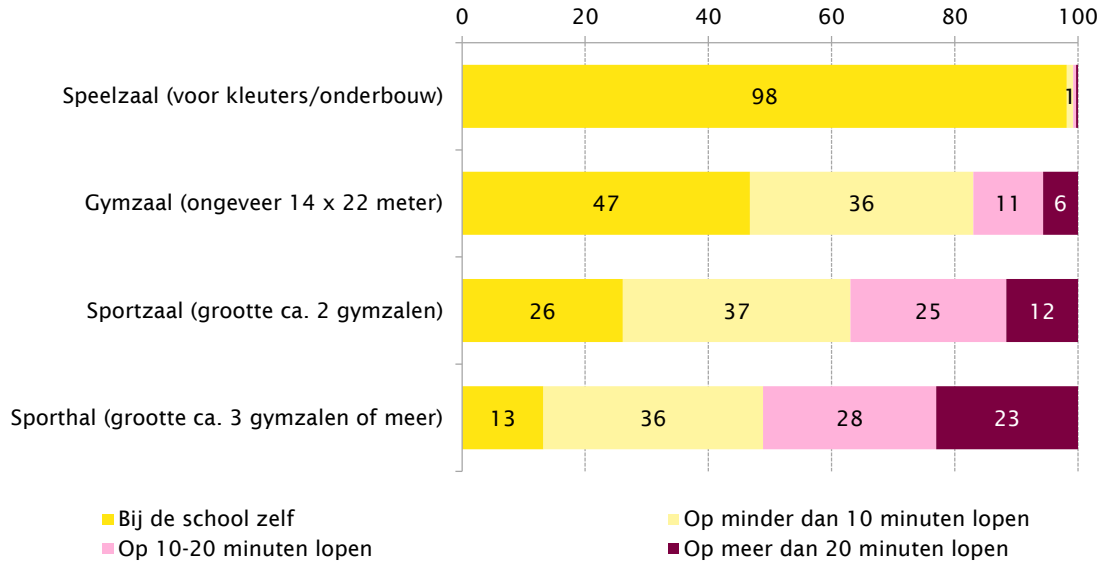

4.2 Afstand en beheer

Alle basisscholen, op 2 procent na, beschikken over een speelzaal bij de school zelf (figuur 4.2 volgende pagina). Een gymzaal is bij bijna de helft van de basisscholen bij de school zelf (47%) en bij ruim een derde op minder dan tien minuten lopen (36%). Bij 17 procent van de scholen zijn leerlingen meer dan tien minuten onderweg naar de gymzaal. Naarmate de voorziening groter wordt, zijn de afstanden vanaf

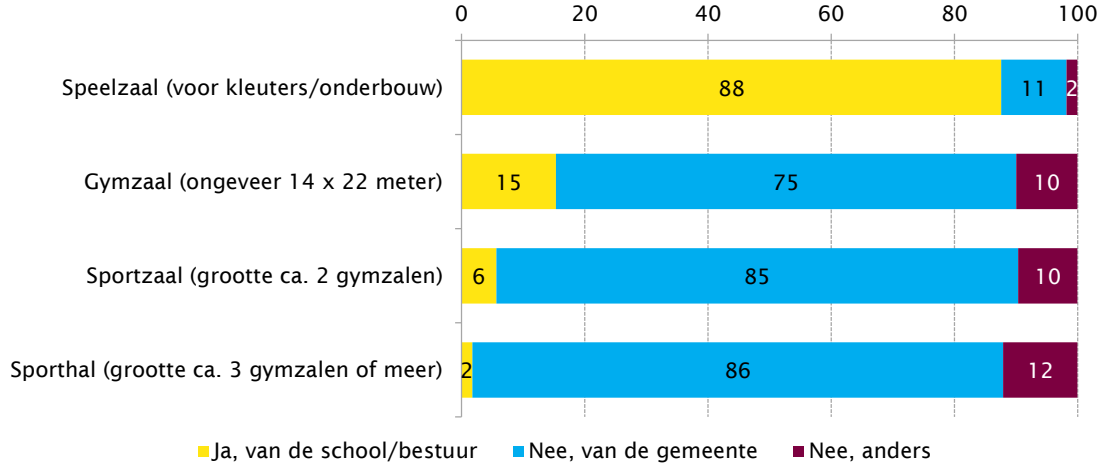
de basisscholen ook verder weg. Een grote sporthal is zelden bij de school zelf (13%) en voor één op de vijf scholen op meer dan twintig minuten lopen (23%).

Figuur 4.2 De afstand van uw school tot de gebruikte binnensportaccommodatie(s) voor bewegingsonderwijs (in procenten, n=788)

Een grote meerderheid van de basisscholen die gebruikmaakt van een speelzaal, heeft deze zaal in eigen beheer (88%, figuur 4.3). Voor de overige binnensportaccommodaties geldt over het algemeen dat deze accommodaties in beheer zijn van de gemeente, met name de sporthal (86%).

Figuur 4.3 Het beheer van de gebruikte binnensportaccommodaties voor bewegingsonderwijs (in procenten, n=788)

- Grote basisscholen (> 400 leerlingen) hebben vaker een gymzaal in eigen beheer (28%) dan basisscholen van kleinere omvang (7-19%).
- Basisscholen in de drie grote gemeenten Amsterdam, Rotterdam en Den Haag (plus randgemeenten, I) bezitten vaker zelf een gymzaal (41%) dan basisscholen in de andere regio's (11-13%). Andere regio's gebruiken veelal gymzalen die in beheer zijn van de gemeente (71-82%).

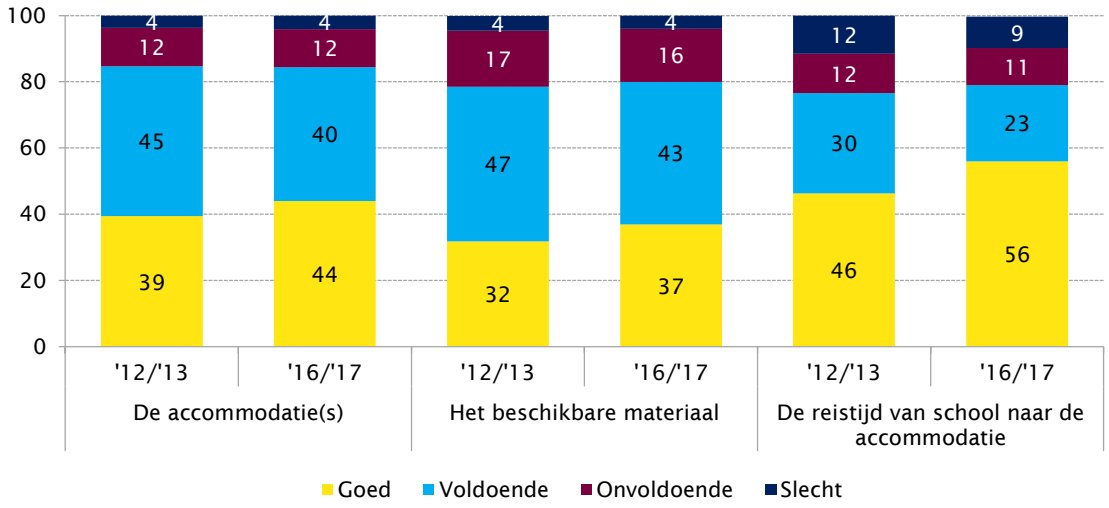
Drie kwart van de basisscholen geeft aan voldoende accommodatie te hebben om alle groepen minimaal twee keer per week bewegingsonderwijs aan te bieden (78%, niet in figuur). Voor één op de vijf scholen is dit niet het geval (20%), met name op basisscholen waar alleen de groepsleerkracht het bewegingsonderwijs verzorgt (26%). Basisscholen in sterk stedelijke gebieden geven vaker aan over onvoldoende accommodatie te beschikken (27%) dan in weinig (12%) tot niet (13%) stedelijke gebieden.

Beoordeling accommodatie voor bewegingsonderwijs

Over het algemeen worden de gebruikte accommodaties voor bewegingsonderwijs door de basisscholen met een voldoende tot goed beoordeeld (84%, figuur 4.4). Dit is gelijk met het schooljaar 2012/2013 (85%). Een grote meerderheid van de basisscholen vindt het beschikbare materiaal voldoende tot goed (80%), alsook de reistijd van school naar de accommodatie (79%). Het aandeel scholen dat de reistijd met goed beoordeelt, is toegenomen ten opzichte van het schooljaar 2012/2013. Eén op de vijf scholen vindt het beschikbare materiaal (20%) en/of de reistijd van school naar de accommodatie slecht tot onvoldoende (20%).

- Op basisscholen waar alleen een vakleerkracht bewegingsonderwijs verzorgt, worden de accommodatie(s), het beschikbare materiaal en de reistijd van school naar de accommodatie vaker met een goed beoordeeld dan basisscholen waar alleen een groepsleerkracht het bewegingsonderwijs verzorgt.
- Het beschikbare materiaal wordt minder vaak met een onvoldoende tot slecht beoordeeld door basisscholen in de drie grote steden Amsterdam, Rotterdam en Den Haag (plus randgemeenten, 7%) dan de andere regio's (20-23%).
- Drie kwart van de scholen die de accommodatie als goed beoordelen, beoordelen het beschikbare materiaal ook als goed (72%). Eenzelfde deel van scholen die de accommodatie als voldoende beoordelen, beoordelen het beschikbare materiaal ook voldoende (73%).

Figuur 4.4 De beoordeling van de accommodatie, materiaal en reistijd naar accommodatie voor bewegingsonderwijs (in procenten, n=788)

5. Kwaliteit van bewegingsonderwijs

In dit hoofdstuk wordt ingegaan op de mening van scholen[8] betreffende het belang en de kwaliteit van het bewegingsonderwijs. In paragraaf 5.1 wordt uiteengezet welke doelen voor bewegingsonderwijs worden nagestreefd. In paragraaf 5.2 komt de vakinhoudelijke aanpak van bewegingsonderwijs aan bod, onder meer in hoeverre vorderingen van leerlingen systematisch worden bijgehouden en wordt gewerkt met een lesmethode voor bewegingsonderwijs. De mate waarin leerlingen met extra ondersteuningsbehoefte zorg en aandacht krijgen, komt naar voren in paragraaf 5.3. Paragraaf 5.4 gaat over de signalen betreffende de kwaliteit van de lessen bewegingsonderwijs en van de leerkracht, en paragraaf 5.5 over ambities en wensen voor het bewegingsonderwijs. In paragraaf 5.6 worden de belangrijkste bevindingen over de kwaliteit van het bewegingsonderwijs samengevat.

5.1 Doelen bewegingsonderwijs

Wat betreft de aspecten die basisscholen bij bewegingsonderwijs belangrijk vinden, komt het ontwikkelen van motorische vaardigheden het sterkst naar voren: drie kwart van de scholen vindt dit belangrijk (75%, figuur 5.1). Daarna volgen duidelijk drie andere aspecten. Goed leren bewegen en sporten wordt door 44 procent van de basisscholen belangrijk gevonden, gevolgd door het ontdekken van je eigen talenten en grenzen (39%) en het goed met anderen leren omgaan (38%). De bijdrage van bewegingsonderwijs aan de cognitieve ontwikkeling (5%) en het opdoen van kennis over bewegen en sport (6%) worden nauwelijks belangrijk gevonden door de ondervraagde schoolleiders van basisscholen.

Figuur 5.1 Belangrijke aspecten bij bewegingsonderwijs voor de leerlingen (in procenten, maximaal 3 aspecten aangekruist, n=788)

[8] Het is mogelijk dat directeuren/schoolleiders de vragenlijst door een (vak)leerkracht hebben laten invullen. Hoe vaak dat is gebeurd, is niet bekend. Het is mogelijk dat (vak)leerkrachten positiever zijn over de kwaliteit van hun eigen werk dan een gemiddelde directeur. Houd daar bij het lezen van met name dit hoofdstuk rekening mee.

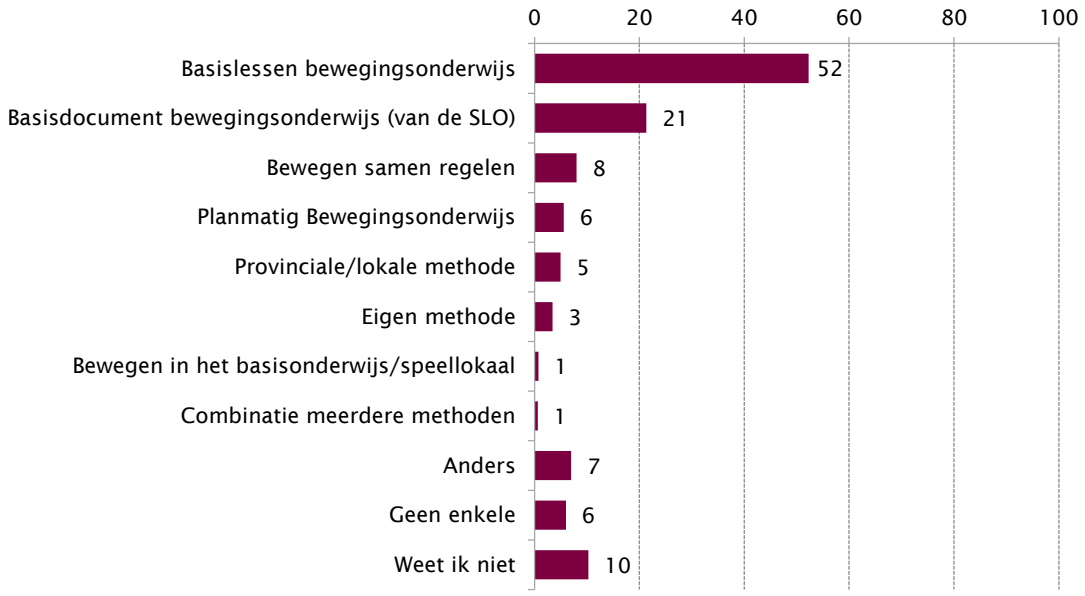
5.2 Vakinhoudelijke aanpak

De scholen hebben een aantal vragen over de manier waarop zij het bewegingsonderwijs aanpakken beantwoord, bijvoorbeeld of zij werken met een jaarplan, welke methode(n) ze gebruiken en of ze vorderingen van leerlingen systematisch volgen.

Drie kwart van de basisscholen heeft een jaarplanning voor bewegingsonderwijs (76%, niet in figuur). Dit is iets minder dan in het schooljaar 2012/2013 (80%). Basisscholen waar alleen vakleerkrachten bewegingsonderwijs verzorgen, hebben vaker een jaarplanning (85%) dan basisscholen waar alleen groepsleerkrachten bewegingsonderwijs verzorgen (71%). Naarmate het aantal leerlingen op de school toeneemt, neemt het percentage basisscholen met een jaarplanning voor bewegingsonderwijs toe (66-86%).

Als lesmethode voor bewegingsonderwijs, gebruikt de helft van de basisscholen 'Basislessen bewegingsonderwijs' (52%, figuur 5.2). Eén op de vijf scholen maakt gebruik van het 'Basisdocument bewegingsonderwijs van de SLO' (21%). Opvallend is dat één op de tien scholen niet weet welke methode voor bewegingsonderwijs wordt gehanteerd (10%). Vakleerkrachten die alleen het bewegingsonderwijs aan de groepen 3 t/m 8 verzorgen, maken vaker gebruik van het SLO basisdocument (41%) dan groepsleerkrachten die alleen het bewegingsonderwijs verzorgen (10%). Groepsleerkrachten maken vaker gebruik van de 'Basislessen bewegingsonderwijs' (64%) dan de vakleerkrachten (35%).

Figuur 5.2 Ingezette methode voor bewegingsonderwijs (in procenten, n=788)

Van alle basisscholen houdt twee derde de vorderingen van leerlingen bij door middel van een leerlingvolgsysteem voor bewegingsonderwijs (66%), 16 procent van de basisscholen is van dit systeem niet op de hoogte (niet in figuur). Een algemeen leerlingvolgsysteem (zoals Parnassys) wordt het meest gebruikt (28%). De volgende meest genoemde opties zijn 'Bewegen en spelen' (8%), 'Basislessen bewegingsonderwijs' (8%) en 'Planmatig bewegingsonderwijs'(7%). Basisscholen waar alleen groepsleerkrachten (20%) of vakleerkrachten én groepsleerkrachten (20%) het bewegingsonderwijs aan de groepen 3 t/m 8 verzorgen, geven vaker aan dat er geen leerlingvolgsysteem gebruikt wordt dan basisscholen waar alleen een vakleerkracht het bewegingsonderwijs verzorgt (13%).

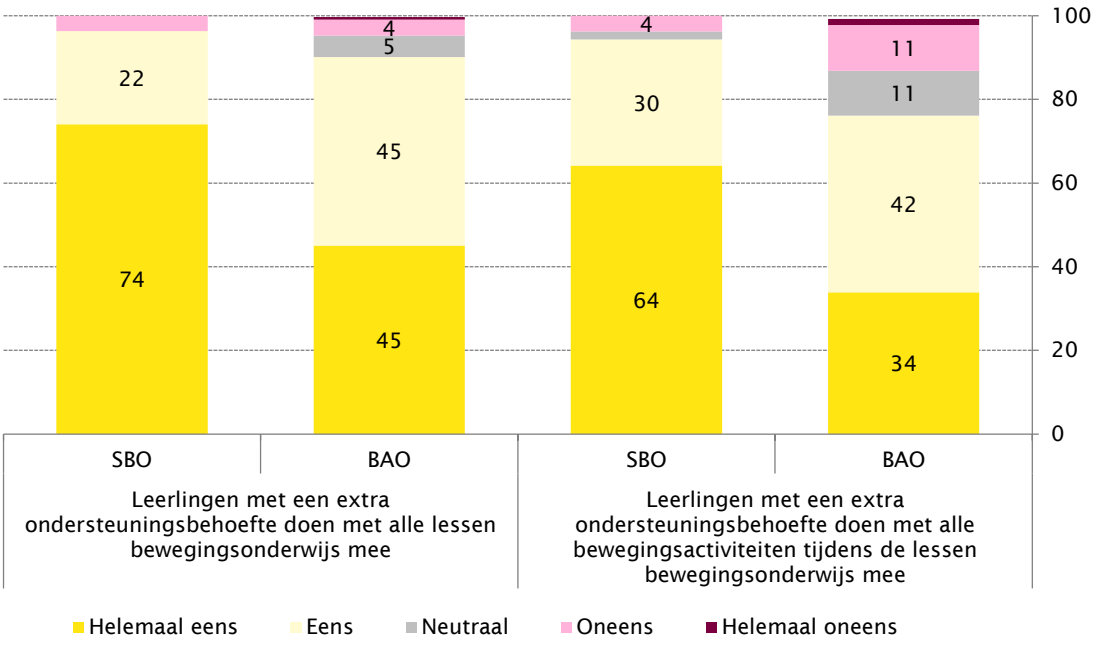
5.3 Zorg voor leerlingen met extra ondersteuningsbehoefte

Leerlingen met extra ondersteuningsbehoefte

Op bijna de helft van de reguliere basisscholen is in redelijke/hoge mate sprake van leerlingen die vanwege leer- of gedragsproblemen, lichamelijke-, zintuigelijke- en /of verstandelijke handicaps extra zorg krijgen (47%, niet in figuur). In het speciaal basisonderwijs ligt dit aanzienlijk hoger (91%). In niet stedelijke gebied is het aandeel basisscholen waar niet tot nauwelijks leerlingen met extra zorg zijn, duidelijk hoger (62%) dan in (zeer) sterk stedelijke gebieden (45%).

Bijna alle leerlingen met een extra ondersteuningsbehoefte doen met alle lessen bewegingsonderwijs mee, zowel in het reguliere basisonderwijs (90%) als in het speciaal basisonderwijs (96%, figuur 5.3). In het speciaal basisonderwijs doet bijna hetzelfde deel van de leerlingen tijdens de lessen ook met alle bewegingsactiviteiten mee (94%). In het regulier basisonderwijs ligt dit lager (76%). Het maakt hierin niet uit of een vakleerkracht en/of een groepsleerkracht de lessen bewegingsonderwijs verzorgt.

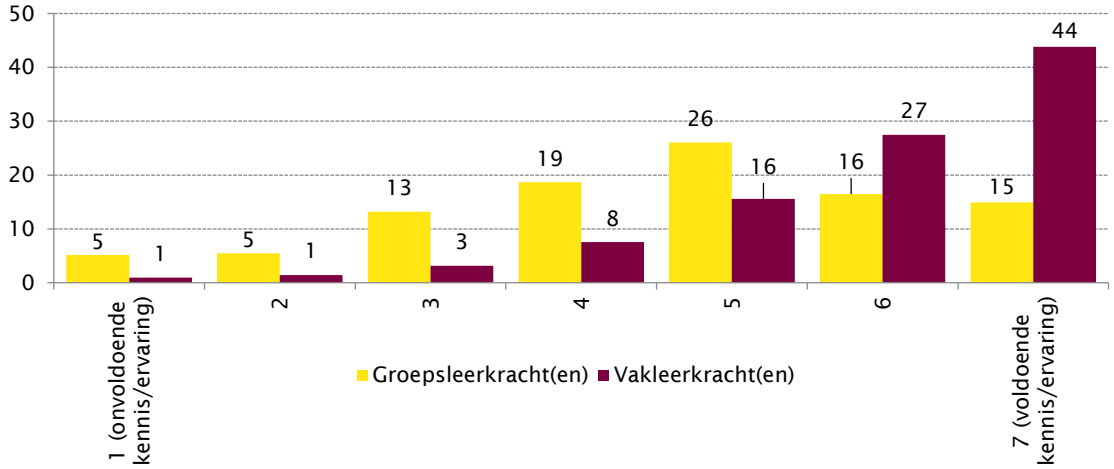
Figuur 5.3 Stellingen met betrekking tot leerlingen met een extra ondersteuningsbehoefte binnen regulier onderwijs (BAO, n=730) en speciaal basisonderwijs (SBO, n=54, in procenten, n=686)

Vakleerkrachten hebben in hogere mate voldoende kennis/ervaring om leerlingen met een extra ondersteuningsbehoefte te ondersteunen, dan groepsleerkrachten (figuur 5.4 volgende pagina). Gemiddeld worden vakleerkrachten beoordeeld met een 5,9 (op een schaal van 1-7) en groepsleerkrachten met een 4,6.

87 procent van de vakleerkrachten wordt tussen de 5 en 7 (op een schaal van 1 tot 7) beoordeeld, ten opzichte van 57 procent van de groepsleerkrachten. Eén op de tien groepsleerkrachten wordt als onvoldoende (1-2) beoordeeld (11%), ten opzichte van 2 procent van de vakleerkrachten.

Figuur 5.4 Mate waarin groepsleerkracht(en) (n=637) en vakleerkracht(en) (n=411) beschikken over voldoende kennis/ervaring om leerlingen met een extra ondersteuningsbehoefte op school te ondersteunen (in procenten)

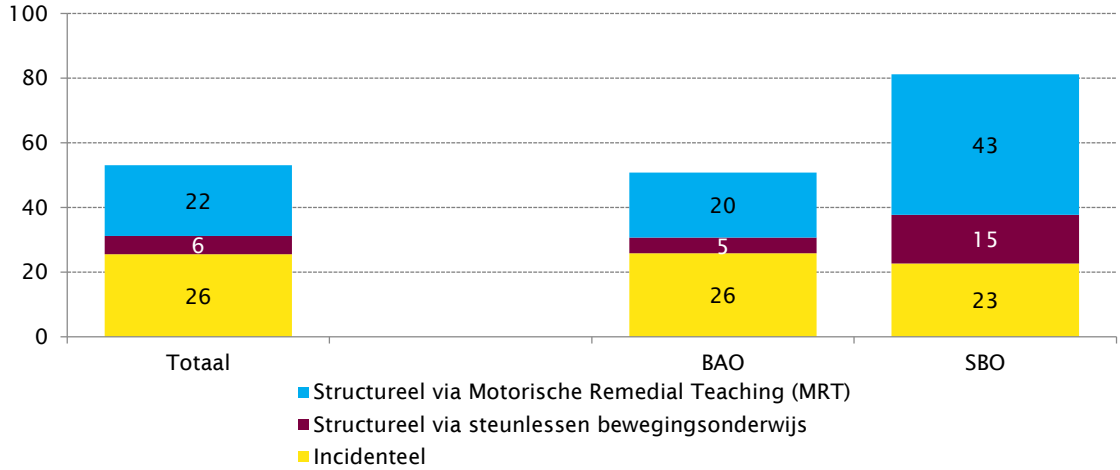

Aandacht voor extra ondersteuning

Op 22 procent van de basisscholen wordt buiten de reguliere lessen bewegingsonderwijs structureel aandacht gegeven aan de motorische ontwikkeling door middel van Motorische Remedial Teaching (MRT), met name in het speciaal onderwijs (43%, figuur 5.5). Een kwart van de basisscholen heeft incidenteel aandacht voor extra ondersteuning van de motorische ontwikkeling bij leerlingen, bijvoorbeeld door de (vak)leerkracht in pauzes of na schooltijd in te zetten (25%). Een klein deel van de basisscholen organiseert steunlessen bewegingsonderwijs (6%).

In vergelijking met het schooljaar 2012/2013 is het aandeel scholen met extra ondersteuning voor de motorische ontwikkeling gelijk gebleven.

Figuur 5.5 Mate waarin de motorische ontwikkeling van leerlingen wordt ondersteund in regulier basisonderwijs (BAO, n=730) en speciaal basisonderwijs (SBO, n=54, in procenten)

- Basisscholen die alleen vakleerkrachten inzetten voor bewegingsonderwijs, hebben vaker structureel aandacht voor MRT (28%) dan scholen waar alleen groepsleerkrachten het bewegingsonderwijs verzorgen (16%).

- Op grote scholen (> 400 leerlingen) wordt meer ondersteuning gegeven voor de motorische ontwikkeling van kinderen (62%) dan op kleine scholen (< 200 leerlingen, 43-49%).
- Op basisscholen in de drie grote steden Amsterdam, Rotterdam en Den Haag (plus randgemeenten, I) worden vaker steunlessen aangeboden (15%) dan in andere regio's (5%).

5.4 Signalen over de kwaliteit

Schoolleiders zijn zeer tevreden over de wijze waarop het onderwijsleerproces voor bewegingsonderwijs wordt vormgegeven. Bij een grote meerderheid van de basisscholen worden bewegingsactiviteiten aangepast aan het niveau van de kinderen (86%), wordt een veilige sport- en beweegomgeving aangeboden (94%), worden doorgaande leerlijnen gehanteerd (82%), wordt adequaat omgegaan met gedragsproblemen in bewegingssituaties (81%) en zijn er regels voor de veiligheid tijdens de lessen bewegingsonderwijs (87%, tabel 5.1). Daarbij valt op dat op basisscholen waar het bewegingsonderwijs alleen door vakleerkrachten wordt verzorgd, de kwaliteit als hoger wordt beschouwd dan op scholen waar dat door alleen groepsleerkrachten gebeurt.

Voor het schooljaar 2012/2013 beoordelen scholen de kwaliteit van het bewegingsonderwijs over het algemeen hetzelfde als in schooljaar 2016/2017.

Tabel 5.1 Beoordeling inrichting onderwijsleerproces kwaliteit van het bewegingsonderwijs naar bevoegdheid van de leraar voor bewegingsonderwijs in schooljaar 2012/2013 (n=1.083) en 2016/2017 (n=788, percentage (helemaal) eens)

	School-jaar	Alleen vakleerkracht	Vak- en groepsleerkracht	Alleen groeps-leerkracht	Totaal
Op onze school worden bewegingsactiviteiten aangepast aan het niveau van de kinderen	'12/'13	93	85	82	86
	'16/'17	93	88	79	86
Onze school biedt een veilige sport- en beweegomgeving tijdens het bewegingsonderwijs	'12/'13	94	93	86	90
	'16/'17	97	96	91	94
Onze school hanteert doorgaande leerlijnen voor bewegingsonderwijs	'12/'13	91	81	75	80
	'16/'17	95	79	75	82
Degene die het bewegingsonderwijs verzorgt, kan goed omgaan met gedragsproblemen in bewegingssituaties	'12/'13	87	81	84	84
	'16/'17	85	84	77	81
Er zijn afspraken en regels met betrekking tot de veiligheid tijdens de lessen bewegingsonderwijs	'12/'13	93	85	76	83
	'16/'17	96	87	83	87

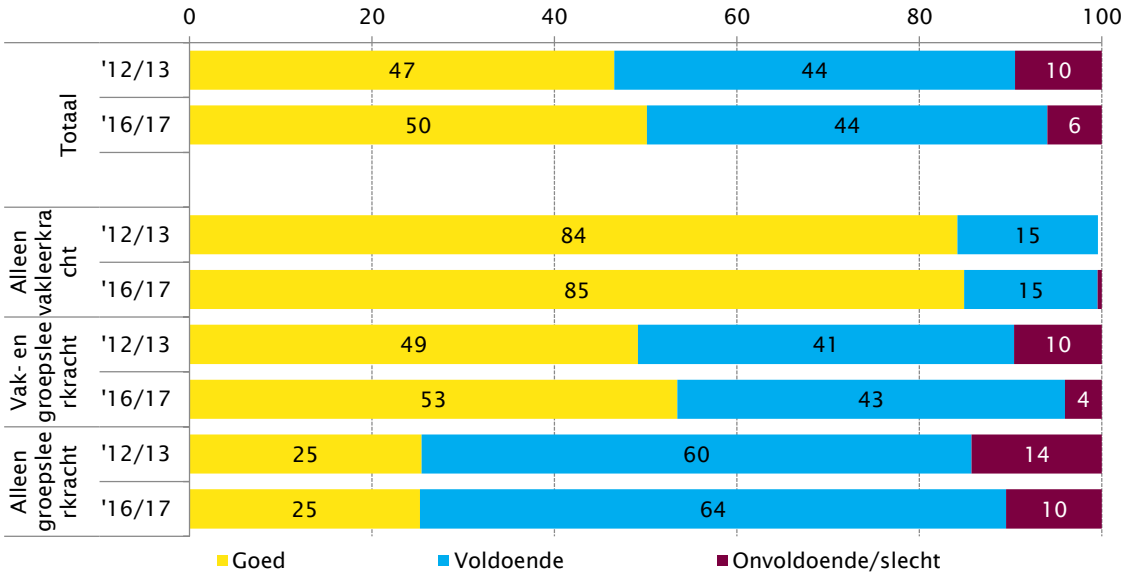
Beoordeling bekwaamheid leraar bewegingsonderwijs

Schoolleiders is gevraagd om een algemeen oordeel over de deskundigheid van de leraren voor bewegingsonderwijs te geven. De helft van de basisscholen beoordeelt de deskundigheid als goed (50%, figuur 5.6). In vergelijking met het schooljaar 2012/2013 is het percentage goed enigszins toegenomen, en het aandeel scholen dat de bekwaamheid van leraren onvoldoende vindt iets afgenomen.

Op 85 procent van de basisscholen waar alleen vakleerkrachten bewegingsonderwijs verzorgen, is het oordeel goed, voor de overige 15 procent voldoende. Het percentage basisscholen dat bewegingsonderwijs met goed beoordeelt, is aanzienlijk lager wanneer vakleerkrachten en groepsleerkrachten in combinatie worden ingezet (53%); bij een kwart van de basisscholen waar alleen groepsleerkrachten bewegingsonderwijs verzorgen, wordt dit met een goed beoordeeld (25%). Eén op de tien scholen waar alleen groepsleerkrachten bewegingsonderwijs verzorgen, scoort onvoldoende of slecht (10%).

In vergelijking met het schooljaar 2012/2013, is het aantal onvoldoende oordelen over de bekwaamheid bij scholen met alleen groepsleerkrachten en bij een combinatie van vak- en groepsleerkrachten, enigszins afgenomen.

Figuur 5.6 Beoordeling van de bekwaamheid (vak)leerkrachten voor bewegingsonderwijs in schooljaar 2012/2013 (n=1.083) en 2016/2017 (n=788, in procenten)

Algemene beoordeling

Schooldirecteuren beoordelen de kwaliteit van het bewegingsonderwijs met het gemiddelde rapportcijfer 7,5. Vier op de tien scholen beoordelen de kwaliteit van bewegingsonderwijs met een 8 (38%) en 14 procent van de scholen met een 9 of 10. 4 procent van de scholen beoordeelt bewegingsonderwijs met een onvoldoende (< 6). Dit betreft scholen waar alleen groepsleerkrachten het bewegingsonderwijs verzorgen (7%) of een combinatie van vak- en groepsleerkrachten (2%). Scholen waar alleen een vakleerkracht wordt ingezet, beoordelen de kwaliteit van het bewegingsonderwijs allemaal met minimaal een 6.

Op scholen waar alleen een vakleerkracht bewegingsonderwijs verzorgt, wordt de kwaliteit beoordeeld met een gemiddelde van 8,2. Scholen met alleen groepsleerkrachten voor bewegingsonderwijs worden

gemiddeld met een 7,0 beoordeeld voor de kwaliteit van bewegingsonderwijs. Opvallend is de hoge gemiddelde beoordeling van de kwaliteit van bewegingsonderwijs in de drie grote steden Amsterdam, Rotterdam en Den Haag (plus randgemeenten, I): een 8,2, ten opzichte van de rest van Nederland (7,4). Dit kan worden verklaard doordat in die regio op alle basisscholen vakleerkrachten worden ingezet (zie figuur 3.2).

5.5 Ambities en wensen

Wensen voor verandering

Wat betreft wensen voor verandering is duidelijk te zien wat scholen *niet* willen: minder lestijd per les, minder lessen per week en/of minder inzet van vakleerkrachten bewegingsonderwijs (tabel 5.2). Scholen willen ofwel niet veranderen, of hebben wensen voor meer ruimte voor bewegingsonderwijs. Scholen met alleen vakleerkrachten wensen vaker meer lestijd per les (35%) en meer lessen per week (56%) dan scholen met alleen groepsleerkrachten (resp. 28% en 42%).

Tabel 5.2 Wensen voor veranderingen van het bewegingsonderwijs (in procenten, n=788)

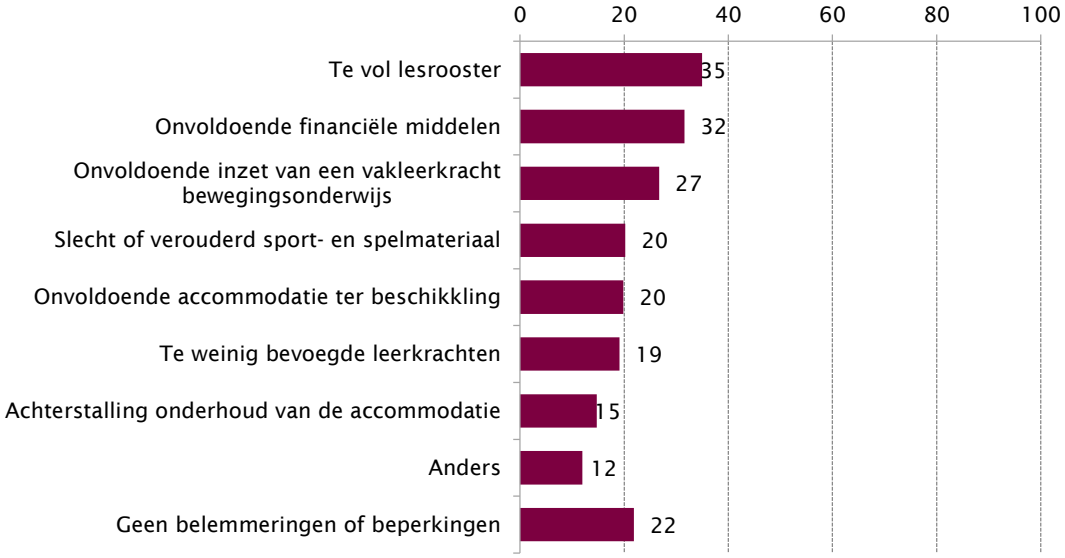
		Meer	Minder	Niet veranderen
De lestijd per les	Alleen vakleerkrachten	35	3	62
	Vak- en groepsleerkrachten	33	1	66
	Alleen groepsleerkrachten	28	4	68
Het aantal lessen per week	Alleen vakleerkrachten	56	1	43
	Vak- en groepsleerkrachten	43		57
	Alleen groepsleerkrachten	42	3	55
De inzet van vakleerkrachten	Alleen vakleerkrachten	46		54
	Vak- en groepsleerkrachten	81	1	18
	Alleen groepsleerkrachten	77	1	22

- Wat betreft stedelijkheid wensen scholen in niet-stedelijk gebied vaker geen verandering in het aantal lessen per week (62%) dan scholen in matig tot sterk stedelijk gebied (47-49%).
- Wat betreft de lestijd geven scholen waar kinderen in de groepen 3 t/m 8 minder dan 45 minuten bewegingsonderwijs per les krijgen, vaker aan meer lestijd te willen (54-60%) dan scholen waar een les minimaal 45 minuten duurt (32-36%).
- De wens om het aantal lessen per week te verhogen wordt vaker gewenst door scholen die op dit moment aan groepen 3 t/m 8 één les per week aanbieden (67-71%) dan meer dan één les per week (20-44%).

Belemmeringen

Eén op de vijf scholen ervaart geen belemmering(en) of beperking(en) om plannen en/of ambities voor bewegingsonderwijs te kunnen realiseren (22%, figuur 5.7 volgende pagina). Voor ruim een derde van de scholen is het lesrooster te vol om plannen en/of ambities voor bewegingsonderwijs te kunnen waarmaken (35%). Bijna eenzelfde deel heeft hiervoor onvoldoende financiële middelen (32%).

Figuur 5.7 Ervaren belemmering(en) en/of beperking(en) om plannen en/of ambities voor bewegingsonderwijs te kunnen realiseren (meerdere antwoorden mogelijk, in procenten, n=788)

- Twee derde van de scholen waar alleen een vakleerkracht het bewegingsonderwijs aanbiedt, ervaart één of meer belemmeringen of beperkingen om plannen en/of ambities te kunnen realiseren (68%). Dit is minder dan scholen met een combinatie van vakleerkracht en groepsleerkracht (81%) of alleen groepsleerkrachten (82%) voor bewegingsonderwijs.
- Scholen in de Randstedelijke regio's (II) geven het meest aan niet over voldoende bevoegde leerkrachten te beschikken om plannen te kunnen realiseren (32%). Dit is een belemmering voor 21 procent van de scholen in noordoostelijke provincies (III en IV, 21%). Voor scholen in de drie grote steden (I) en voor de zuidelijke provincies (V) is dit nauwelijks een probleem (resp. 4 en 7 procent).
- Voor de drie grote steden Amsterdam, Rotterdam en Den Haag (plus randgemeenten, I) is onvoldoende inzet van een vakleerkracht duidelijk minder een belemmering (14%) dan in de andere regio's (25-29%). Dit kan worden verklaard doordat de inzet van vakleerkrachten in deze regio al hoger ligt dan in de andere regio's (zie figuur 3.2).

6. Sport en beweegactiviteiten op school

Naast bewegingsonderwijs zijn er meer mogelijkheden tot sporten en bewegen op basisscholen. In dit hoofdstuk wordt hier nader op ingezoomd. Paragraaf 6.1 gaat in op het schoolzwemmen op basisscholen en in paragraaf 6.2 wordt bekeken in hoeverre basisscholen sport- en beweegactiviteiten aanbieden aan de leerlingen onder en buiten schooltijd. De mate waarin wordt samengewerkt met (externe) sportaanbieders komt aan bod in paragraaf 6.3 en het hoofdstuk wordt afgesloten met de belangrijkste bevindingen (paragraaf 6.4).

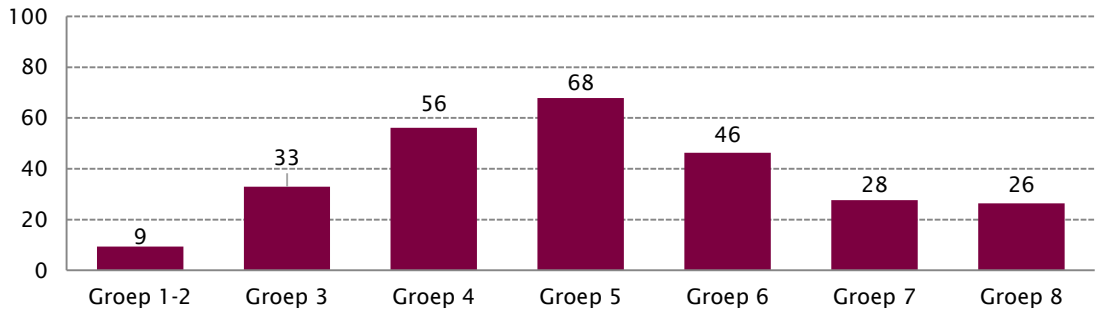
6.1 Schoolzwemmen

Drie op de tien scholen hebben schoolzwemmen in het programma, of nemen deel aan het schoolzwemprogramma van de gemeente (31%). Dit is nagenoeg gelijk aan het schooljaar 2012/2013, toen werd op 34 procent van de scholen schoolzwemmen aangeboden.

- Waar alleen vakleerkrachten bewegingsonderwijs verzorgen, wordt schoolzwemmen op de helft van de basisscholen aangeboden (50%); bij inzet van alleen groepskrachten voor bewegingsonderwijs geldt dit voor één op de vijf scholen (22%), en waar zowel groepsleerkrachten als vakleerkrachten bewegingsonderwijs verzorgen, wordt op 27 procent van de basisscholen schoolzwemmen aangeboden.
- In de drie grote steden Amsterdam, Rotterdam en Den Haag (plus randgemeenten, I) wordt op drie kwart van de basisscholen zwemles gegeven (75%). Dit ligt aanzienlijk hoger dan in Randstedelijk gebied (II, 29%), noordoostelijke provincies (III en IV, 31%) en zuidelijke provincies (19%).

Op basisscholen waar schoolzwemmen wordt gegeven, gaat dit bij twee derde ten koste van een les bewegingsonderwijs voor de betrokken kinderen/klassen (67%). Scholen bieden het meeste schoolzwemmen aan in groep 5 (68%, figuur 6.1), gevolgd door groep 4 (56%) en groep 6 (46%).

Figuur 6.1 Deelname van groepen 1-8 aan schoolzwemmen (in procenten, n= 246)

Gemiddeld vindt schoolzwemmen 26 weken per jaar plaats en is 54 minuten per week voor schoolzwemmen ingeroosterd.

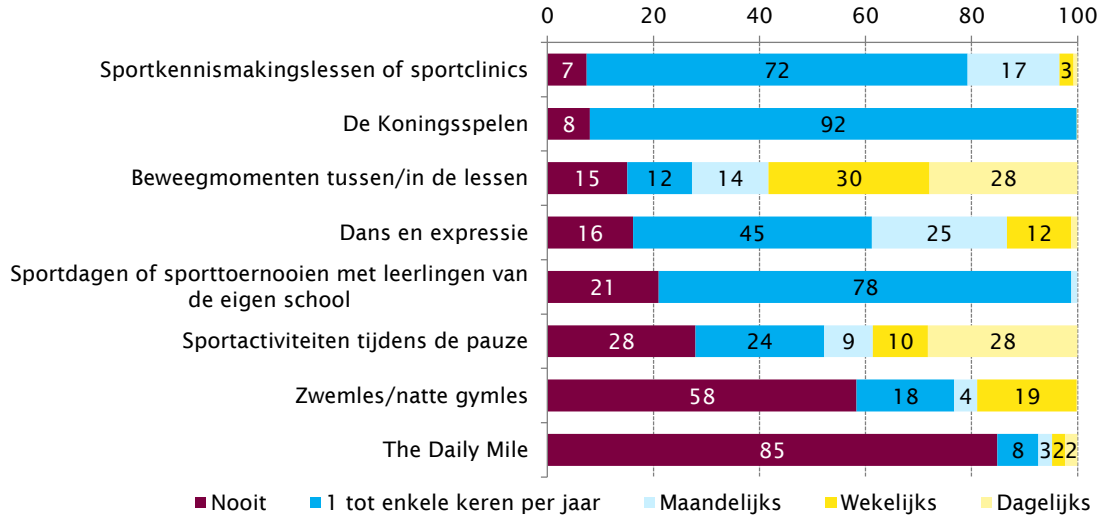
- Op scholen waar alleen vakleerkrachten bewegingsonderwijs verzorgen, wordt schoolzwemmen meer weken in het jaar aangeboden (30 weken) en is per week meer tijd hiervoor ingeroosterd (63 minuten) dan op basisscholen waar alleen groepsleerkrachten het bewegingsonderwijs verzorgen (20 weken per jaar, 49 minuten per week) of een combinatie van vakleerkracht en groepsleerkracht (24 weken per jaar, 46 minuten).

– Op scholen in de drie grote steden Amsterdam, Rotterdam en Den Haag (plus randgemeenten, I, 31 weken) en Randstedelijk gebied (II, 28 weken) worden gemiddeld meer weken zwemles aangeboden dan in de noordoostelijke provincies (III en IV, 20 weken) en zuidelijke provincies (V, 25 weken). Het aantal ingeroosterde minuten per week voor schoolzwemmen is in de zuidelijke provincies (82 minuten) echter veel hoger dan in de overige regio's (4-58 minuten).

6.2 Sport- en beweegactiviteiten onder en buiten schooltijd

Negen op de tien scholen organiseren tijdens schooltijd (88%) of buiten schooltijd (88%, niet in figuur) minimaal maandelijks één of meer sport- en beweegactiviteiten. Sportkennismakingslessen/sportclinics en de Koningsspelen worden op een groot deel van de scholen aangeboden: de Koningsspelen één keer per jaar, kennismakingslessen bij een vijfde van de scholen maandelijks of vaker (figuur 6.2). Op ruim de helft van de basisscholen worden wekelijks of dagelijks beweegmomenten tussen/in de lessen aangeboden (58%). Ook sportactiviteiten tijdens de pauze wordt op 39 procent van de basisscholen wekelijks of dagelijks aangeboden. Ruim een kwart van de scholen doet dit helemaal niet. Van de sport- en beweegactiviteiten onder schooltijd wordt The Daily Mile aan leerlingen het minste aangeboden (15%).

Figuur 6.2 Mate waarin leerlingen op de basisscholen aan sport- en beweegactiviteiten onder schooltijd kunnen deelnemen (in procenten, n=788)

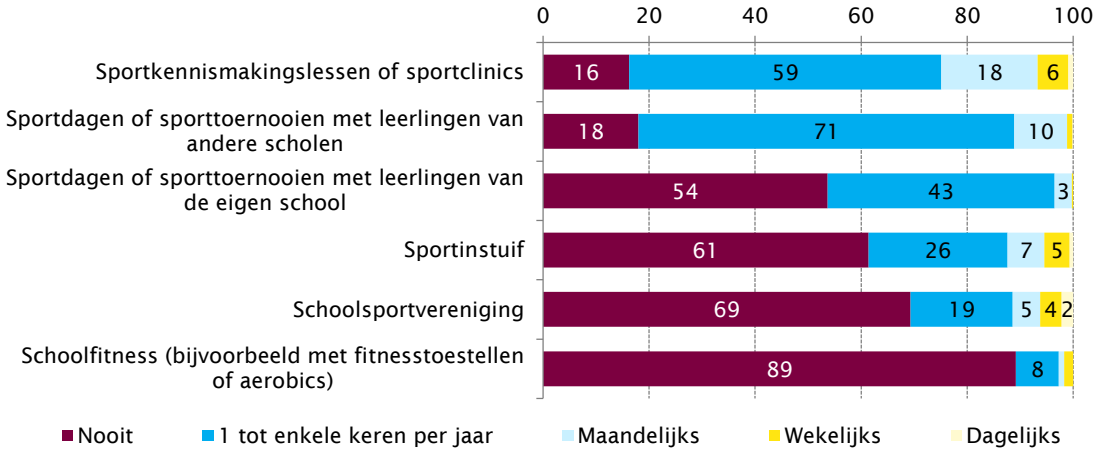

– Scholen waar alleen de groepsleerkracht (23%) of een combinatie van groeps- en vakleerkracht (24%) het bewegingsonderwijs verzorgt, geven vaker aan nooit sportdagen of sporttoernooien te organiseren dan scholen waar alleen een vakleerkracht het bewegingsonderwijs verzorgt (13%).
– Grote scholen geven vaker aan geen Koningsspelen te organiseren (301-400 leerlingen: 11%, > 400 leerlingen: 15%) dan kleinere scholen (≤ 300 leerlingen, 4-7%).
– Sportdagen of sporttoernooien worden vaker minimaal één keer per jaar georganiseerd op scholen in de drie grote steden Amsterdam, Rotterdam en Den Haag (plus randgemeenten, I, 92%) dan in andere regio's (74-80%). De Koningsspelen daarentegen worden juist vaker minimaal één keer per jaar in de overige regio's georganiseerd (92-95%) dan in de drie grote steden Amsterdam, Rotterdam en Den Haag (plus randgemeenten, I, 82%).
– Zwemles of natte gymles wordt wekelijks aangeboden op 61 procent van de scholen in de drie grote steden Amsterdam, Rotterdam en Den Haag (plus randgemeenten, I), terwijl dit in de andere regio's slechts op 10-19 procent van de scholen wekelijks wordt aangeboden.

– Op scholen waar een buurtsportcoach minimaal één keer per jaar actief is, kunnen leerlingen vaker (minimaal één keer per jaar) deelnemen aan sportkennismakingslessen/sportclinics (96%) en sportactiviteiten tijdens de pauze (77%) dan op scholen waar geen buurtsportcoach actief is (resp. 91% en 69%).

Wat betreft de mate waarin leerlingen op de basisscholen aan sport- en beweegactiviteiten na/buiten schooltijd kunnen deelnemen, worden sportkennismakingslessen/sportclinics (84%) en sportdagen/sporttoernooien met leerlingen van andere scholen (82%) het meeste minimaal één keer per jaar aangeboden (figuur 6.3). Schoolfitness wordt op één van de tien scholen minimaal één keer per jaar aangeboden (11%).

Figuur 6.3 Mate waarin leerlingen op de basisscholen aan sport- en beweegactiviteiten na/buiten schooltijd kunnen deelnemen (in procenten, n=788)

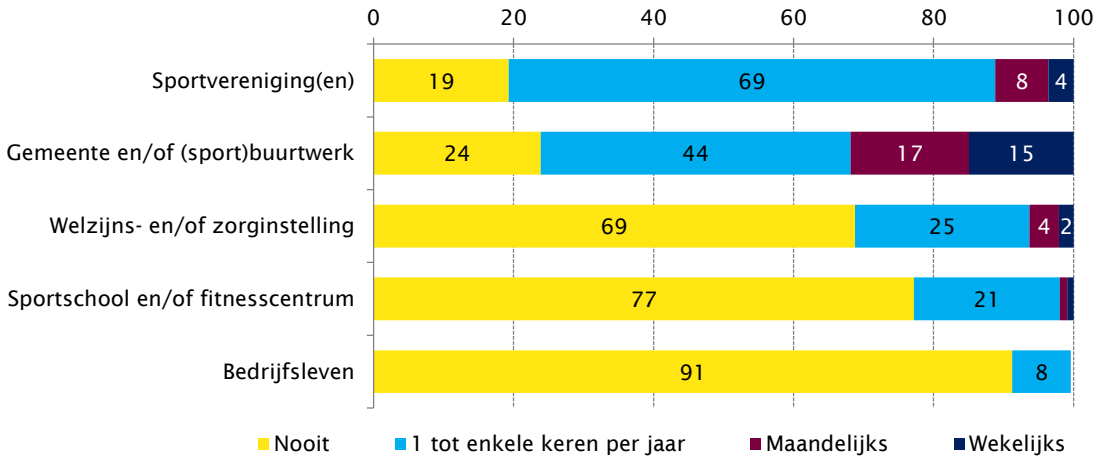

– Sportkennismakingslessen of sportclinics worden vaker minimaal maandelijks aangeboden op scholen waar alleen een vakleerkracht het bewegingsonderwijs verzorgt (35%) dan op scholen waar alleen een groepsleerkracht (19%) of een combinatie van groeps- en vakleerkracht (24%) bewegingsonderwijs verzorgt.
– Ook de schoolsportvereniging wordt vaker aangeboden aan leerlingen op scholen waar alleen een vakleerkracht het bewegingsonderwijs verzorgt (20%) dan scholen waar alleen een groepsleerkracht (7%) of een combinatie van groeps- en vakleerkracht (10%) bewegingsonderwijs verzorgt.
– Een derde van de scholen in de drie grote steden Amsterdam, Rotterdam en Den Haag (plus randgemeenten, I) organiseert nooit een sportdag/sporttoernooi met leerlingen van andere scholen (32%). Dit is een hoger aandeel dan in de andere regio's (16-17%). Ditzelfde geldt voor sportdagen/sporttoernooien met leerlingen van de eigen school (60% nooit vs. 48-56%).
– De schoolsportvereniging wordt vaker minimaal één keer per jaar aangeboden in de drie grote steden Amsterdam, Rotterdam en Den Haag (plus randgemeenten, I, 40%) dan in de andere regio's (27-33%).
– Op scholen waar een buurtsportcoach minimaal één keer per jaar actief is, kunnen leerlingen vaker (minimaal één keer per jaar) deelnemen aan sportdagen/sporttoernooien met leerlingen van andere scholen (87%), sportkennismakingslessen/sportclinics (89%), schoolsportvereniging (35%) en sportinstuif (48%) dan op scholen waar geen buurtsportcoach actief is (resp. 77%, 80%, 28% en 31%).

6.3 Samenwerking met (externe) sportaanbieders

Vier op de vijf basisscholen werken met sportverenigingen samen voor beweeg- en sportactiviteiten binnen en/of buiten schooltijd (81%, figuur 6.4). Het grootste gedeelte van de scholen doet dit één tot enkele keren per jaar (69%). Drie kwart van de scholen werkt samen met de gemeente en/of (sport)buurtwerk (76%), waarvan een derde zelfs maandelijks tot wekelijks (32%). Met het bedrijfsleven wordt nauwelijks samengewerkt: 8 procent betrekt het bedrijfsleven één tot enkele keren in het jaar voor het organiseren van beweeg- en sportactiviteiten voor leerlingen.

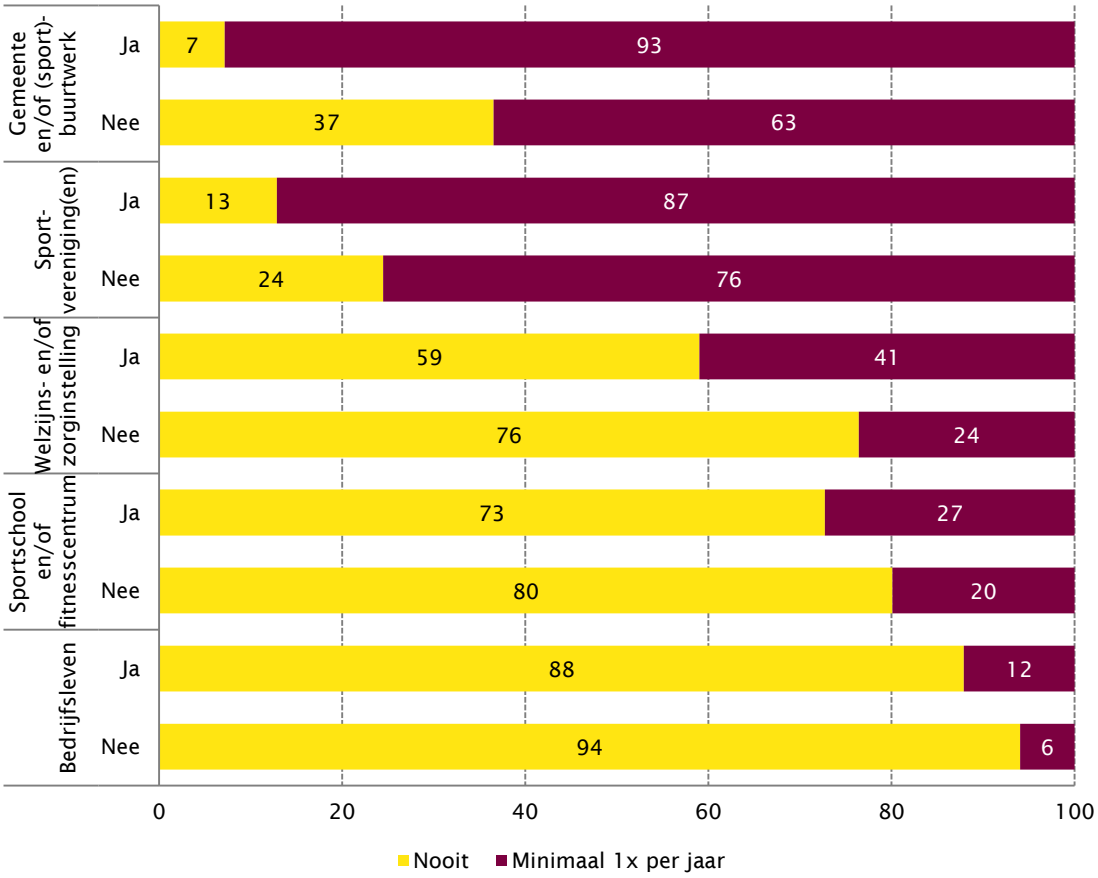
Figuur 6.4 Samenwerking met andere organisaties voor beweeg- en sportactiviteiten binnen en/of buiten schooltijd (in procenten, n=788)

- Grote scholen (> 400 leerlingen) geven vaker aan niet samen te werken met sportverenigingen (28%) dan scholen van kleinere grootte (13-21%).
- Eén op de vijf scholen in de drie grote steden Amsterdam, Rotterdam en Den Haag (plus randgemeenten, I) werkt wekelijks samen met sportvereniging(en), terwijl in de andere regio's nauwelijks wekelijks met sportvereniging(en) wordt samengewerkt (1-4%).

Op scholen waar een buurtsportcoach betrokken is, wordt vaker minimaal één keer per jaar samengewerkt met externe partijen dan op scholen waar geen buurtsportcoach betrokken is (figuur 6.5 volgende pagina). 93 procent van de scholen met een buurtsportcoach werkt minimaal één keer per jaar samen met gemeente en/of (sport)buurtwerk, ten opzichte van 63 procent waar geen buurtsportcoach betrokken is. Ook met de andere externe organisaties werken scholen vaker samen indien een buurtsportcoach betrokken is.

Figuur 6.5 Samenwerking met andere organisaties voor beweeg- en sportactiviteiten binnen en/of buiten schooltijd op scholen waar een buurtsportcoach is betrokken (ja, n=338) of niet (nee, n=403) (in procenten)

7. Sport en bewegen op de basisschool volgens de ouders

Afgelopen jaren zijn alle sport- en beweegactiviteiten van de Nederlandse bevolking vanaf 12 jaar via de Gezondheidsenquête in kaart gebracht. In 2016 zijn hierin voor het eerst ook kinderen van 4 tot en met 11 jaar meegenomen. Ouders van 925 kinderen hebben de vragenlijst over hun kind ingevuld. In deze Gezondheidsenquête zijn ook vragen opgenomen over sport en bewegen op school. In dit hoofdstuk wordt nader ingezoomd op het vervoer naar school, gymtijden en buitenspelen tijdens schooltijd, zoals gerapporteerd door de ouders.

7.1 Lopen en fietsen naar en van school

Lopen naar en van school

Van alle kinderen gaat 45 procent minimaal één keer in de week lopend naar en van school. Een kwart van de kinderen gaat zelfs alle dagen in de week lopend naar en van school (26%). Gemiddeld lopen kinderen, die minimaal één keer in de week lopen, 3,9 dagen in de week naar en van school.

Fietsen naar en van school

Ruim de helft van de kinderen (54%) gaat minimaal één keer in de week fietsend naar en van school. Daarvan gaat een kwart van de kinderen elke dag op de fiets naar en van school (24%). Gemiddeld fietsen kinderen, die minimaal één keer in de week fietsen, 3,6 dagen in de week naar en van school.

Wandelen of fietsen

17 procent van de kinderen loopt of fietst nooit naar en van school (tabel 7.1). 28 procent van de kinderen gaat overwegend lopend naar en van school, namelijk vier of vijf keer per week. Bijna een derde van de kinderen (30%) gaat minimaal vier keer per week fietsend naar en van school. Naarmate de kinderen ouder worden, neemt het percentage kinderen dat met de fiets naar school gaat toe (5-59%), terwijl het percentage kinderen dat lopend naar school gaat (36-24%) of niet loopt of fietst (36-9%) afneemt als ze ouder worden.

Tabel 7.1 Kinderen wandelen en fietsen naar en van school (in procenten, n=897)

		Leeftijd (jaren)							
	Totaal	4	5	6	7	8	9	10	11
Niet lopen of fietsen	17	36	20	21	13	16	9	10	9
4 of 5 keer per week lopen	28	36	35	24	28	29	20	26	24
4 of 5 keer per week fietsen	30	5	13	23	19	31	42	47	59
Lopen en fietsen[1]	25	23	31	32	40	24	29	17	8

[1]Minimaal één keer per week lopen en/of één keer per week fietsen

- Kinderen tussen zeven en elf jaar oud[9] die vier of vijf keer per week lopend naar en van school gaan, besteden daar gemiddeld 15,3 minuten per dag aan[10].
- Kinderen tussen zeven en elf jaar die vier of vijf keer per week fietsen naar en van school gaan, besteden daar gemiddeld 18,4 minuten per dag aan.

7.2 Bewegingsonderwijs

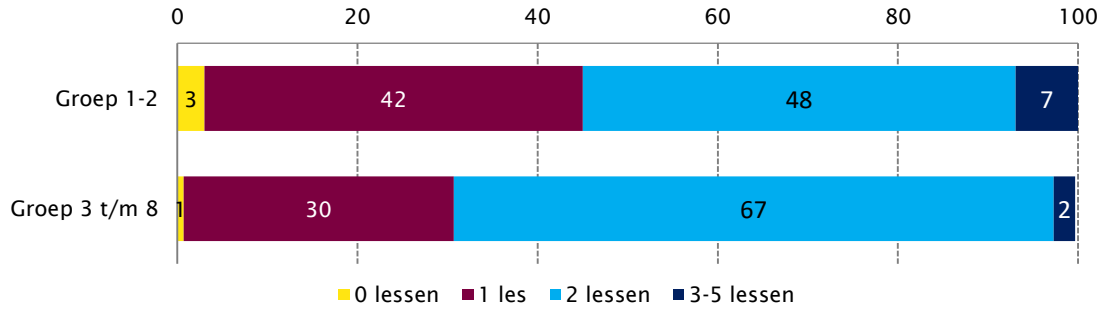
Aantal lessen per week

Volgens ouders krijgen kinderen gemiddeld 1,7 dagen in de week bewegingsonderwijs, ongeacht de leeftijd[9]. De helft van de kinderen in groep 1-2 (48%) en drie kwart van de kinderen in groep 3 t/m 8 krijgt twee lessen bewegingsonderwijs per week (figuur 7.1). In vergelijking met het aantal lessen wat door scholen zelf wordt aangegeven (hoofdstuk 2.1) zijn aanzienlijke verschillen te zien:

- In groep 1-2 geeft 43 procent van de scholen aan drie tot vijf lessen bewegingsonderwijs per week te geven, terwijl slechts 7 procent van de ouders dit aangeeft. Ouders geven daarentegen vaker één les per week aan (42%) dan scholen (17%).
- In groep 3 t/m 8 zijn de verschillen minder groot, maar geven minder ouders aan dat hun kind twee lessen bewegingsonderwijs per week krijgt (67%) dan scholen (72-75%), en geven ouders vaker één keer per week bewegingsonderwijs aan (30%) dan scholen (21-24%).

Voorzichtigheid in vergelijken is nodig, omdat onbekend is in hoeverre de ondervraagde groep ouders representatief is voor alle ouders in Nederland. Daarnaast worden scholen met kinderen vergeleken, wat een directe vergelijking niet mogelijk maakt.

Figuur 7.1 Aantal lessen bewegingsonderwijs per week volgens ouders (in procenten, n=921)

Ingeroosterde lestijd

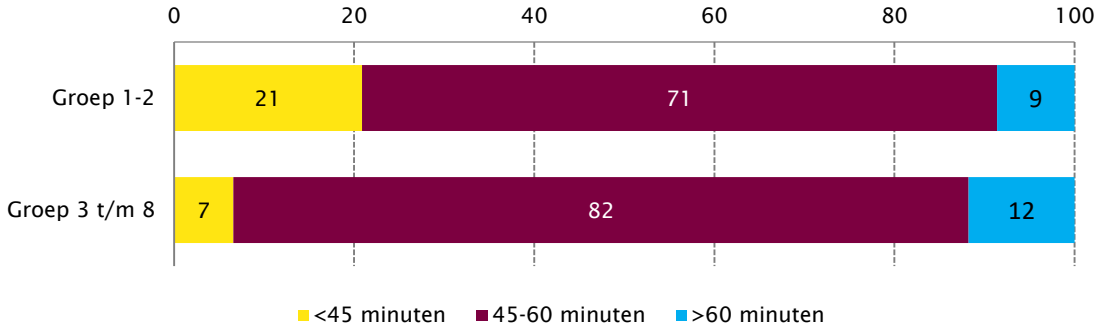
Ouders geven aan dat kinderen in groep 1-2 gemiddeld 85 minuten per week bewegingsonderwijs krijgen en kinderen in groep 3 t/m 8 gemiddeld 95 minuten per week[9]. In vergelijking met wat scholen aangeven (hoofdstuk 2.1), ligt de inschatting van ouders met kinderen in groep 1-2 lager dan wat scholen rapporteren (113 minuten per week). Voor groep 3 t/m 8 komt de inschatting van ouders redelijk overeen met wat scholen rapporteren (89 minuten per week).

[9] Deze leeftijdscategorie is in dit hele hoofdstuk gekozen als een globale inschatting van kinderen in groep 3 t/m 8

[10] Zie methodische verantwoording hoe de resultaten in hoofdstuk 7 zijn berekend.

Eén op de vijf ouders geeft aan dat voor een les bewegingsonderwijs in groep 1-2 minder dan 45 minuten is ingeroosterd (21%, figuur 7.2). 37 procent van de scholen geeft echter aan dat voor een les bewegingsonderwijs in groep 1-2 minder dan 45 minuten is ingeroosterd. Ouders menen vaker dat voor een les bewegingsonderwijs 45-60 minuten is ingeroosterd (71%), ten opzichte van 55 procent van de scholen. Voor groep 3 t/m 8 komt de inschatting van ouders vrijwel overeen met wat scholen rapporteren betreffende ingeroosterde lestijd voor bewegingsonderwijs.

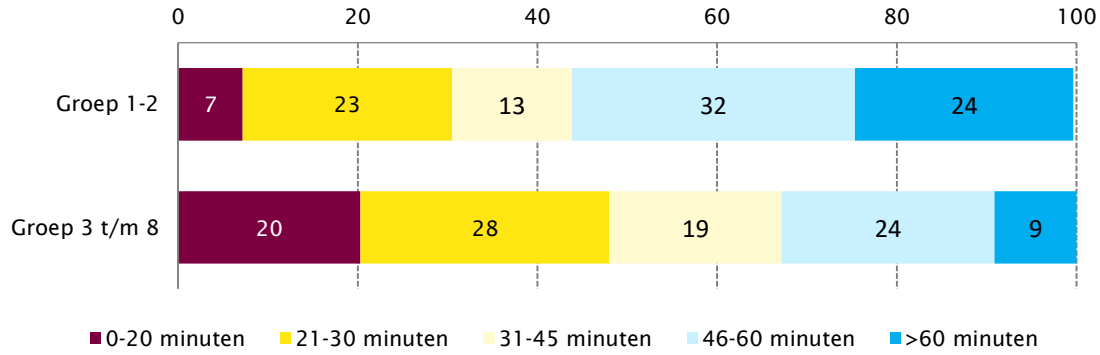
Figuur 7.2 De gemiddelde ingeroosterde lestijd voor een les bewegingsonderwijs volgens ouders (in procenten, n=863)

7.3 Buitenspelen op school

Ouders geven aan dat kinderen in groep 1-2 op school gemiddeld 58 minuten per dag buitenspelen[11]. In groep 3 t/m 8 spelen kinderen volgens hun ouders 42 minuten per dag buiten op school. In groep 1-2 spelen kinderen het meest tussen 45 en 60 minuten buiten (32%, figuur 7.3) en in groep 3 t/m 8 tussen 21 en 30 minuten (28%).

Figuur 7.3 Het aantal minuten buitenspelen op school volgens ouders (in procenten, n=819)

[11] Houd ook hier rekening met dat ouders de vragen hebben beantwoord, en niet scholen. Ouders hebben mogelijk geen goed beeld van de hoeveelheid buitenspelen op school.

8. Bewegingsonderwijs en sport- en beweeggedrag op latere leeftijd

Kinderen die op jonge leeftijd fysiek actief zijn, zijn op latere leeftijd ook actief (Telama et al., 2014). Kinderen bewegen veel en graag. Het behouden van deze actieve leefstijl is een belangrijke doelstelling van bewegingsonderwijs (Greven & Letschert, 2006). Over effecten van bewegingsonderwijs op de korte termijn is veel onderzoek gedaan waaruit blijkt dat bewegingsonderwijs een significante bijdrage kan leveren aan totale fysieke activiteit (Slingerland & Borghouts, 2011), ontwikkeling van motorische vaardigheden (Hoeboer et al., 2014) en plezier in bewegen (Woods et al., 2012) van kinderen. Maar in hoeverre draagt bewegingsonderwijs ook bij aan het latere sport- en beweeggedrag van mensen?

Om hierin meer inzicht in te krijgen, heeft het Mulier Instituut een overzicht gemaakt van wat hierover in de literatuur bekend is en een secundaire analyse uitgevoerd. Voor de secundaire analyse is gebruikgemaakt van data uit een longitudinaal onderzoek van de Vrije Universiteit Amsterdam: het Amsterdams Groei en Gezondheidsonderzoek (AGGO)[12]. Personen zijn in dit onderzoek op 12-13-jarige leeftijd gevraagd hoe leuk ze bewegingsonderwijs vonden, en twintig jaar later is hun sport- en beweeggedrag opnieuw onderzocht.

Literatuur

De invloed van de hoeveelheid bewegingsonderwijs

In Canada is een baanbrekende longitudinale interventiestudie uitgevoerd waarin de effecten van de *hoeveelheid bewegingsonderwijs* op de lange termijn is onderzocht. Voor deze Trois-Rivière studie zijn personen 30 jaar lang gevolgd. Initieel deden meer dan 500 basisschoolleerlingen (10-12 jaar) in twee groepen mee: de helft van de kinderen kreeg tijdens de basisschool zes jaar lang iedere schooldag een uur bewegingsonderwijs, gegeven door een vakdocent. De andere helft van de kinderen volgde destijds het reguliere bewegingsonderwijs: 40 minuten per week van een groepsdocent (Trudeau et al., 1998). Bij de interventiegroep werden directe positieve effecten gevonden ten opzichte van de controlegroep, en ook twintig jaar later werden tussen de groepen verschillen gevonden: de vrouwen uit de interventiegroep deden vaker drie keer per week aan matig-intensieve fysieke activiteit dan vrouwen in de controlegroep. Verder bleek de houding ten aanzien van sport- en beweegactiviteiten positiever voor personen uit de interventiegroep (Trudeau et al., 1999). Dertig jaar na de interventie bleken alle verschillen tussen beide groepen verdwenen (Larouche et al., 2015).

In een Australische studie naar effecten van schoolsportactiviteiten is de relatie tussen de hoeveelheid bewegingsonderwijs en fysieke activiteit op latere leeftijd onderzocht. Scholen rapporteerden de hoeveelheid bewegingsonderwijs en de fysieke activiteit werd via een vragenlijst gemeten. Vrouwen die op 9-12-jarige leeftijd veel bewegingsonderwijs hadden gehad, hadden twintig jaar later 50 procent meer kans om tot de meest actieve vrouwen te behoren (Cleland et al., 2012).

Op basis van de literatuur naar specifiek de langetermijneffecten van de hoeveelheid bewegingsonderwijs, lijkt bij vrouwen enig meetbaar effect te zijn op sport- en beweeggedrag twintig jaar later. Onderzoekers blijven echter voorzichtig in het trekken van conclusies omdat de gevonden

[12] https://aghls.wordpress.com/

verbanden niet erg sterk lijken. Ook spelen veel factoren in sport- en beweeggedrag mee, dus het vaststellen van de invloed van de hoeveelheid bewegingsonderwijs hierin is complex.

De ontwikkeling van motorische vaardigheden
Kinderen met betere motorische vaardigheden, zijn veelal meer fysiek actief dan kinderen met slechtere motorische vaardigheden (Cairney et al., 2009). Omdat kinderen binnen bewegingsonderwijs motorische vaardigheden krijgen aangeleerd, is het aannemelijk dat bewegingsonderwijs een rol speelt in de mate van fysieke activiteit van kinderen en het behouden hiervan in de volwassenheid. In de literatuur blijkt deze relatie echter onderbelicht; enkele korte longitudinale studies of cross-sectionele studies laten zien dat kinderen die motorisch sterker zijn, later actiever zijn (Barnett et al., 2009), maar hiervoor is meer longitudinaal onderzoek nodig.

De invloed van ervaring met bewegingsonderwijs
Verschillende aspecten van bewegingsonderwijs dragen bij aan een positieve ervaring, zoals plezier hebben, ervaren van succes, motivatie en het hebben van sociale contacten. Kinderen die meer plezier in bewegingsonderwijs ervaren, voldoen vaker aan de richtlijnen van fysieke activiteit en zijn actiever buiten school (Woods et al., 2012). Ook draagt het leuk vinden van bewegingsonderwijs bij aan de keuze om op latere leeftijd wel of niet aan sport te doen (Manders en Kropman, 1976).

Een ruime meerderheid van de volwassenen (vanaf 20 jaar) kijkt positief terug op bewegingsonderwijs in het basisonderwijs (57%, Breedveld & Tiessen, 2006). Welke invloed de ervaring met bewegingsonderwijs heeft op sport- en beweeggedrag op latere leeftijd, is uit de literatuur niet helemaal duidelijk. Met name negatieve ervaringen (Cardinal et al., 2013) en waargenomen competentie in de jeugd (Timo et al., 2016) zouden blijvende invloed hebben op sport- en beweeggedrag, vooral voor meisjes. Of jongeren die bewegingsonderwijs leuk vonden op lange termijn actiever waren, is niet bekend.

Secundaire analyse

Omdat onderzoekers vaak pleiten voor meer onderzoek, en bij voorkeur longitudinale studies, is naar beschikbare data gezocht. Het Amsterdams Groei en Gezondheidsonderzoek (AGGO) bevat data over bewegingsonderwijs en sport- en beweeggedrag door de tijd heen. In 1976 hebben respondenten (op 12-13-jarige leeftijd) aangegeven of ze gym leuk vonden of een hekel hadden aan gym. Sport- en beweeggedrag is door de jaren heen met behulp van interviews onderzocht. Ook is de respondenten gevraagd naar motieven om te sporten. Voor de secundaire analyse is het leuk vinden van gym/een hekel hebben aan gym in 1976 vergeleken met sport- en beweeggedrag twintig jaar later (1996).

Bijna alle 221 respondenten vonden gym in 1976 leuk. Vrouwen die vroeger gym leuk vonden, sporten in 1996 meer dan vrouwen die gym vroeger niet leuk vonden; voor mannen geldt dat vooral degenen die een hekel hadden aan gym op latere leeftijd minder sporten. Mannen die sporten om hun gezondheid, hadden in 1976 minder een hekel aan gym. Deze mannen vinden ook (in mindere mate) plezier, lichaamsopbouw en presteren belangrijk. Hoe leuker meisjes gym in 1976 vonden, hoe meer ze twintig jaar later sporten om het plezier.

Bewegingsonderwijs en sport- en beweeggedrag op latere leeftijd

In de literatuur wordt veelal geconcludeerd dat het aannemelijk is dat bewegingsonderwijs een positieve rol speelt in sport- en beweeggedrag op latere leeftijd, maar harde conclusies zijn nog niet mogelijk. Ook in de secundaire analyse zijn interessante trends te zien, maar moet worden

geconcludeerd dat het vooral uitnodigt voor meer longitudinaal onderzoek. De hoeveelheid bewegingsonderwijs lijkt met name voor vrouwen een rol te spelen in hun sport- en beweeggedrag twintig jaar later. Deels zou dit kunnen komen door de motorische vaardigheden die tijdens bewegingsonderwijs worden geleerd. Aan de andere kant kunnen met name negatieve ervaringen met bewegingsonderwijs een negatieve invloed hebben op sport- en beweeggedrag, zowel op korte als lange termijn.

9. Conclusie en aanbevelingen

Deze uitgevoerde 1-meting is in hoofdzaak gericht op het zichtbaar maken van veranderingen in de situatie tussen 2013 en 2017. Om die reden is in 2017 opnieuw een representatieve steekproef benaderd van scholen voor primair onderwijs en op een vergelijkbare manier met 2013 bevraagd. De uitkomsten voor 2017 zijn op de antwoorden van schoolleiders van bijna 800 basisscholen gebaseerd.

9.1 Conclusie

Algemeen beeld

- In de situatie van bewegingsonderwijs op basisscholen zijn tussen 2013 en 2017 maar zeer beperkt veranderingen opgetreden. De meerderheid van de scholen is positief over de manier waarop ze het bewegingsonderwijs kunnen realiseren, maar ongeveer een vijfde van de basisscholen worstelt op enig vlak met problemen bij de realisatie van dit onderwijs (omvang lestijden, bevoegdheid leerkrachten, financiële middelen, accommodatie, materiaal).

Lesfrequentie en lestijd

- Wat betreft aantal lessen zijn geen verschillen gevonden ten opzichte van het schooljaar 2012/2013. Vier op de tien scholen (43%) bieden groep 1-2 drie tot vijf lessen bewegingsonderwijs aan. In de groepen 3 t/m 8 krijgen de kinderen op drie kwart van de scholen twee lessen bewegingsonderwijs per week (74%). Ruim één op de vijf scholen biedt voor deze groepen één les bewegingsonderwijs aan.
- De gemiddelde ingeroosterde lestijd per week voor bewegingsonderwijs in schooljaar 2016/2017 is 113 minuten voor groep 1-2, en daarmee ten opzichte van 2012/2013 afgenomen (121 minuten). Voor groep 3 t/m 8 is de wekelijkse lestijd gemiddeld 89 minuten en nagenoeg ongewijzigd.

Bevoegdheid van de leerkrachten die het bewegingsonderwijs verzorgen

- Op ruim drie kwart van de basisscholen wordt het bewegingsonderwijs in groep 1-2 alleen door groepsleerkrachten verzorgd (77%), in de groepen 3 t/m 8 is dit het geval op 40 procent van de basisscholen. Voor groep 3 t/m 8 is dit percentage iets afgenomen in vergelijking met 2013 (46%). Op 27 procent van de basisscholen wordt het bewegingsonderwijs in de groepen 3 t/m 8 alleen door een vakleerkracht verzorgd. Deze inzet van alleen vakleerkrachten voor bewegingsonderwijs is in alle regio's gestegen ten opzichte van 2012/2013 en is het duidelijkst zichtbaar in de drie grote steden Amsterdam, Rotterdam en Den Haag en randgemeenten (van 79% naar 92%).
- Op scholen waar groepsleerkrachten het bewegingsonderwijs verzorgen, zet een duidelijke meerderheid daarvan ook in op groepsleerkrachten met een oude brede bevoegdheid (groep 1-2: 85%, 3 t/m 8: 72%). Deze groepsleerkrachten geven veelal alleen aan hun eigen groep/klas bewegingsonderwijs (83%).
- Twee op de vijf basisscholen heeft nooit problemen om het bewegingsonderwijs bij de groepen 3 t/m 8 door een bevoegde leerkracht te laten verzorgen (43%). Op drie kwart van de basisscholen wordt voor het bewegingsonderwijs in de groepen 3 t/m 8 nooit een onbevoegde leerkracht ingezet (77%).
- De vakleerkrachten die in dienst zijn van een basisschool, worden in 42 procent van de gevallen volledig betaald uit de lumpsum financiering. Andere veelvoorkomende wijzen van financiering zijn een buurtsportcoach/combinatiefunctionaris als vakleerkracht inzetten (45%) en door additionele financiering vanuit de gemeente (35%).

- Bij het geven van bewegingsonderwijs aan groepen 3 t/m 8 door groepsleerkrachten zet een meerderheid van de betreffende scholen leerkrachten in met een oude brede bevoegdheid (72%). Verwacht mag worden dat een behoorlijk deel van deze groepsleerkrachten, die voor 2006 zijn gediplomeerd, de komende jaren uitstroomt. Hierdoor ontstaat een aanzienlijke vervangingsbehoefte aan leerkrachten met bevoegdheid.

Regionale verschillen

- Wat betreft de inzet van vakleerkrachten zijn tussen regio's grote verschillen te onderscheiden. In de drie grote steden Amsterdam, Rotterdam en Den Haag (plus randgemeenten) worden op alle scholen vakleerkrachten ingezet, waarvan bij 92 procent alleen vakleerkrachten het bewegingsonderwijs in de groepen 3 t/m 8 verzorgen. In de zuidelijke provincies (Zeeland, Noord-Brabant, Limburg) wordt op één van de tien scholen in de groepen 3 t/m 8 alleen een vakleerkracht ingezet (12%) en op 61 procent alleen een groepsleerkracht.
- Voor bewegingsonderwijs wordt in de meeste gevallen gebruikgemaakt van een speelzaal voor kleuters/onderbouw (82%) en voor het overige vooral van een gymzaal (71%), met name in de drie grote steden Amsterdam, Rotterdam en Den Haag (plus randgemeenten, 88%). In de overige regio's wordt relatief meer gebruikgemaakt van andere voorzieningen zoals schoolpleinen, sportzalen en -hallen. Naarmate de accommodatie groter wordt, wordt de reistijd tussen de school en de accommodatie ook groter.

Rol buurtsportcoaches

- Bij het bewegingsonderwijs en andere sport- en beweegactiviteiten op basisscholen, spelen buurtsportcoaches een grote rol. Op 46 procent van de basisscholen is een buurtsportcoach actief, waarvan 59 procent op enige manier betrokken is bij het bewegingsonderwijs.
- Op scholen waar een buurtsportcoach is betrokken, wordt vaker met externe partijen samengewerkt dan op scholen waar geen buurtsportcoach betrokken is.
- Op scholen waar een buurtsportcoach minimaal één keer per jaar actief is, kunnen leerlingen vaker (minimaal één keer per jaar) aan sportdagen/sporttoernooien met leerlingen van andere scholen, sportkennismakingslessen/sportclinics, schoolsportverenigingen en sportinstuiven deelnemen dan op scholen waar geen buurtsportcoach actief is.

Lesaanpak en kwaliteit

- Scholen beoordelen de beschikbare voorzieningen (de accommodatie(s), het beschikbare materiaal en de reistijd van school naar de accommodatie) overwegend als voldoende tot goed. Ongeveer 15 tot 20 procent van de scholen vindt de voorzieningen op een van deze punten onvoldoende of slecht.
- De belangrijkste doelen voor bewegingsonderwijs zijn volgens basisscholen: het ontwikkelen van motorische vaardigheden (75%), goed leren bewegen en sporten (44%), je eigen talenten en grenzen leren ontdekken (39%) en goed met anderen leren omgaan (38%).
- Drie kwart van de scholen heeft een jaarplanning voor bewegingsonderwijs (76%).
- De meest ingezette methode voor bewegingsonderwijs door groepsleerkrachten is 'Basislessen bewegingsonderwijs' (64%); vakleerkrachten maken het meest gebruik van het SLO/KVLO Basisdocument Bewegingsonderwijs (41%).
- Op twee derde van de basisscholen worden de vorderingen van de leerlingen voor bewegingsonderwijs door middel van een leerlingvolgsysteem bijgehouden (66%).

- Eén op de vijf scholen (22%) heeft aandacht voor de motorische ontwikkeling van leerlingen door het structureel aanbieden van Motorische Remedial Teaching (MRT), met name scholen voor speciaal basisonderwijs (43%).
- Op de helft van de basisscholen is in enige mate sprake van leerlingen die vanwege leer- of gedragsproblemen, lichamelijke-, zintuigelijke- en/of verstandelijke handicaps extra zorg krijgen (50%). Op bijna alle basisscholen in het regulier onderwijs (90%) en speciaal basisonderwijs (96%) doen deze leerlingen met extra ondersteuningsbehoefte wel mee met de lessen bewegingsonderwijs. In het speciaal basisonderwijs doen zij in dezelfde mate mee aan alle in de les aangeboden activiteiten (96%), in het regulier basisonderwijs is dit lager (76%).

Schoolzwemmen en breder sport- en beweegaanbod

- Drie op de tien scholen hebben schoolzwemmen in het programma, of nemen deel aan het schoolzwemprogramma van de gemeente (31%). Dit is duidelijk meer het geval in de drie grote steden (75%).
- Gemiddeld vindt schoolzwemmen 26 weken per jaar, 54 minuten per week, plaats.
- Op ruim de helft van de basisscholen worden wekelijks of dagelijks beweegmomenten tussen/in de lessen aangeboden (58%). Andere beweegactiviteiten die relatief frequent plaatsvinden zijn sportactiviteiten tijdens de pauze en dans en expressie.
- Wat betreft beweeg- en sportactiviteiten onder schooltijd worden sportkennismakingslessen en de Koningsspelen het vaakst tenminste jaarlijks aangeboden (respectievelijk 93% en 92%).
- Wat betreft beweeg- en sportactiviteiten na/buiten schooltijd worden kennismakingslessen met sport en sportdagen/-toernooien met leerlingen van andere scholen het meest minimaal één keer per jaar gedaan (respectievelijk 84% en 82%).
- Samenwerking met externe sportaanbieders geschiedt het meeste met sportverenigingen (81% minimaal één keer per jaar) en de gemeenten/(sport)buurtwerk (76% minimaal één keer per jaar).

Meerwaarde van vakleerkrachten

- De kwaliteit van bewegingsonderwijs wordt door schoolleiders over het algemeen als goed beoordeeld (rapportcijfer 7,5), met name wanneer alleen vakleerkrachten het bewegingsonderwijs verzorgen (rapportcijfer 8,2).
- De helft van de leerkrachten die bewegingsonderwijs verzorgt, wordt met een goed beoordeeld. Uitgesplitst naar bevoegdheid, blijkt dat 85 procent van de vakleerkrachten met een goed wordt beoordeeld, tegenover 25 procent van de groepsleerkrachten.
- Basisscholen geven op een schaal van 1 tot 7 aan dat vakleerkrachten vaker over voldoende kennis/ervaring beschikken (5,9) dan groepsleerkrachten (4,6) om leerlingen met een extra ondersteuningsbehoefte op school te ondersteunen.
- Waar alleen vakleerkrachten bewegingsonderwijs verzorgen, biedt 50 procent van de scholen schoolzwemmen aan. Scholen met een vakleerkracht zijn actiever bij het aanbieden van sport- en beweegactiviteiten buiten de gymles.
- Op drie kwart van de basisscholen (77%) is sprake van een goede afstemming tussen de vakleerkracht en groepsleerkrachten met betrekking tot de lesactiviteiten bewegingsonderwijs.

Wensen

- De basisscholen willen zeker niet bezuinigen op het aantal lessen per week voor het bewegingsonderwijs, de lestijd of de inzet van vakleerkrachten. Bij meer dan drie kwart van de scholen die nu groepsleerkrachten inzetten voor de gymles, leeft de wens om meer vakleerkrachten voor bewegingsonderwijs in te kunnen zetten (77%). Ook willen vier van de tien scholen meer lessen

per week, de overige willen daar niets aan veranderen. Een meerderheid van de basisscholen wil de lestijd per les niet veranderen; drie op de tien scholen wensen dat deze lestijd wordt verruimd.

- Een te vol lesrooster staat voor scholen het meest in de weg om plannen en/of ambities voor bewegingsonderwijs te kunnen realiseren. Dit vormt ook de belangrijkste belemmering om een extra les bewegingsonderwijs aan te bieden. Daarnaast worden daarvoor andere belemmeringen genoemd: onvoldoende financiële middelen, onvoldoende accommodatie en te weinig bevoegde leerkrachten.

9.2 Overzicht kernindicatoren en kengetallen

	'12-'13	'16-'17
Kernindicator Meedoen		
Aantal minuten bewegingsonderwijs wekelijks groep 1-2	121	113
Aantal minuten bewegingsonderwijs wekelijks groep 3 t/m 8	91	89
Subthema bewegingsonderwijs		
Aandeel scholen waar alle lessen door een bevoegde (vak)leerkracht wordt gegeven*	-	76%
Het aantal vakleerkrachten in het primair onderwijs	-	-
Het aantal groepsleerkrachten met een (nieuwe brede) bevoegdheid voor bewegingsonderwijs	-	-
Het aandeel basisscholen dat alleen een vakleerkracht inzet voor bewegingsonderwijs in groep 1-2	5%	9%
Het aandeel basisscholen dat alleen een vakleerkracht inzet voor bewegingsonderwijs in groep 3 t/m 8	25%	27%
Het aandeel basisscholen dat vak- en groepsleerkrachten inzet voor bewegingsonderwijs in groep 1-2	13%	14%
Het aandeel basisscholen dat vak- en groepsleerkrachten inzet voor bewegingsonderwijs in groep 3 t/m 8	29%	32%
Het aandeel basisscholen dat een groepsleerkracht inzet voor bewegingsonderwijs in groep 1-2	81%	77%
Het aandeel basisscholen dat een groepsleerkracht inzet voor bewegingsonderwijs in groep 3 t/m 8	46%	40%
Het aandeel lesuren bewegingsonderwijs dat door een vakleerkracht wordt gegeven in groep 1-2[1]	11%	13%
Het aandeel lesuren bewegingsonderwijs dat door een vakleerkracht wordt gegeven in groep 3 t/m 8[1]	46%	45%
Subthema schoolzwemmen		
Aandeel scholen dat schoolzwemmen aanbiedt	34%	31%
Subthema samenwerking school en sport		
Het aandeel scholen dat minimaal wekelijks sport- en beweegactiviteit(en) onder schooltijd aanbiedt	-	74%
Het aandeel scholen dat minimaal wekelijks sport- en beweegactiviteit(en) na/buiten schooltijd aanbiedt	-	36%
Aantal scholen in het primair onderwijs met vignet Gezonde School	-	954[2]
Aantal scholen in het primair onderwijs met het themacertificaat sport en bewegen	-	449[2]
Het aandeel scholen waar een buurtsportcoach actief is	42%	46%
Subthema school en accommodatie		
Aandeel scholen met een tekort aan accommodatie voor bewegingsonderwijs	-	20%
Afstand tussen school en accommodatie voor bewegingsonderwijs (bij de school zelf of op minder dan 10 minuten lopen)		
Speelzaal (voor kleuters/onderbouw)	98%	99%
Gymzaal	77%	83%
Sportzaal (grootte circa 2 gymzalen)	44%[3]	63%
Sporthal (grootte circa meer dan 2 gymzalen)		49%
Tevredenheid over afstand tussen school en accommodatie voor bewegingsonderwijs (beoordeling voldoende of goed)	76%	79%
Aandeel scholen dat gebruikmaakt van eigen accommodatie voor bewegingsonderwijs		
Speelzaal (voor kleuters/onderbouw)	-	88%
Gymzaal	17%	15%
Sportzaal (grootte circa 2 gymzalen)	-	6%
Sporthal (grootte circa meer dan 2 gymzalen)	-	2%
Tevredenheid scholen over accommodatie voor bewegingsonderwijs (voldoende of goed)	84%	84%

*nog niet als indicator in het advies van SCP

[1] Zie methodische verantwoording hoe tot deze resultaten is gekomen

[2] gegevens ontleend aan registratie GGD/GHOR - https://www.volksgezondheidenzorg.info/sport/sportopdekaart/beleid-onderwijs#node-vignet-gezonde-school-primair-onderwijs-gemeente

[3] In 2012/2013 is geen onderscheid gemaakt in kleine en grote sporthal, dus dit aandeel geldt voor alle sporthallen samen

9.3 Aanbevelingen

- Deze 1-meting geeft over een breed front inzicht in de stand van zaken rond het bewegingsonderwijs dat op basisscholen in Nederland wordt gegeven en op de ontwikkeling daarin. Op deze manier is van veel relevante indicatoren een beeld verkregen. De verandering tussen 2013 en 2017 blijkt op de relevante indicatoren beperkt. Voor de beleidsvorming is het zicht houden op de stand van zaken van groot belang. Dit pleit voor een continuering van deze monitoring.
- Wanneer we de resultaten van deze meting afzetten, tegen de bedoelingen van het begin 2015 door het ministerie van OCW en PO-raad gelanceerde plan van actie om meer basisscholen voor groep 3 t/m 8 tenminste 90 minuten bewegingsonderwijs te laten geven door bevoegde leerkrachten, kunnen weinig vorderingen worden geconstateerd: het percentage scholen met een gemiddelde wekelijkse lestijd van 90 minuten voor bewegingsonderwijs (75%) komt nagenoeg overeen met dat uit een onderzoek uit 2014/2015 (73%, Van Bergen et al., 2017). Wat het bevoegd lesgeven betreft is er beperkte voortgang. Bij 89 procent gebeurt dit in de regel niet door onbevoegde leerkrachten - in 2014/2015 was dit 87 procent- bij 21 procent overigens incidenteel wel.
- Over een breed front leeft bij basisscholen de overtuiging, en wordt dit in de praktijk geconstateerd, dat het inzetten van vakleerkrachten voor bewegingsonderwijs kwalitatief beter bewegingsonderwijs oplevert en ook een meerwaarde heeft in de verbreding van het sport- en beweegaanbod op scholen en de samenwerking met buitenschoolse sportaanbieders. Om deze ontwikkeling te kunnen bewerkstellingen, moeten alle betrokken partijen (scholen, gemeenten, ministeries) zich samen inzetten en samenwerken.
- Bij gebrek aan mogelijkheden om het bewegingsonderwijs door vakleerkrachten te laten verzorgen, wordt vaak gekozen om het vakonderwijs te laten ondersteunen of uitvoeren door buurtsportcoaches. Zeker wanneer daarbij als vakleerkracht opgeleide buurtsportcoaches worden ingezet, doet dit alternatief weinig onder voor het aanstellen van vakleerkrachten bij de scholen zelf. Bij een mogelijke heroriëntatie op de landelijke regeling voor buurtsportcoaches, dienen de mogelijkheden voor hun inzet bij het bewegingsonderwijs behouden te blijven.

Literatuur

Barnett, L.M., Beurden, E. van, Morgan, P.J., Brooks, L.O. & Beard, J.R. (2009). Childhood motor skill proficiency as a predictor of adolescent physical activity. *Journal of Adolescent Health*, 44: 252-259.

Bergen, K. van, Straatmeijer, J., Breedveld, K. & Lammertink, N. (2017). *Bewegingsonderwijs en vakleerkrachten. Eindrapport*. Amsterdam/Utrecht: Regioplan/Mulier Instituut.

Breedveld, K. & Tiessen, A. (2006). *Rapportage sport 2006*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP).

Cairney, J., Hay, J.A., Veldhuizen, S., Missiuna, C. & Faught, B.E. (2009). Developmental coordination disorder, sex, and activity deficit over time: a longitudinal analysis of participation trajectories in children with and without coordination difficulties. *Developmental Medicine & Child Neurology*, 52: e67-e72.

Cardinal, B.J., Yan, Z. & Cardinal, M.K. (2013). Negative experiences in physical education and sport: how much do they affect physical activity participation later in life? *Journal of Physical Education, Recreation & Dance*, 84(3): 49-53.

Cleland, V., Dwyer, T. & Venn, A. (2012). Which domains of childhood physical activity predict physical activity in adulthood? A 20-year prospective tracking study. *Br J Sports Med,* 46-595-602.

Ginneken, Z.J.M.S. van, Lindert, C. van & Poel, H. van der (2016). *Verdiepingsonderzoek buurtsportcoaches 2016: tabellenrapportage. Verdiepingsonderzoek naar processen en ervaren opbrengsten van de inzet van buurtsportcoaches op lokaal niveau.* Utrecht: Mulier Instituut.

Greven, J. & Letschert, J. (2006). Kerndoelen primair onderwijs. Geraadpleegd op 11 oktober 2016, van http://doc.utwente.nl/93537/1/Kerndoelenboekje_Letschert.pdf.

Hoeboer, J., Krijger, M., Savelsbergh, G. & Vries, S. de. (2014). De bijdrage van LO aan de motorische ontwikkeling van kinderen. *Lichamelijke Opvoeding*, 102, 49-51.

Larouche, R., Laurencelle, L., Shepard, R.J. & Trudeau, F. (2015). Daily physical education in primary school and physical activity in midlife: the trois-rivieres study. *J sports med phys fitness*, 55, 527-34.

Manders, T. & Kropman, J. (1979). *Sportdeelname: wat weten we ervan? Een literatuuroverzicht van de drempels en stimulansen voor sportbeoefening*. Nijmegen: Instituut voor Toegepaste Sociologie, 251 p, ISBN 9063701802.

Reijgersberg, N., Werff, H. van der & Lucassen, J.M.H. (2013). *Nulmeting bewegingsonderwijs. Onderzoek naar de organisatie van het bewegingsonderwijs in het primair onderwijs.* Utrecht: Mulier Instituut.

Shephard, R.J. & Lavallée, H. (1993). Impact of enhanced physical education in the prepubescent child: Trois Rivières revisited. *Pediatr Exerc Sci,* 5: 177-189.

Slingerland, M. & Borghouts, L. (2011). Direct and indirect influence of physical education-based interventions on physical activity: a review. *Journal of Physical Activity and Health,* 8:866-878.

Slot-Heijs, J.J., Lucassen, J.M.H. & Collard, D.C.M. (2017). *Effecten van bewegingsonderwijs op sport- en beweeggedrag op latere leeftijd.* Utrecht: Mulier Instituut.

Telama, R. (2009). Tracking of physical activity from childhood to adulthood: a review. *Obes Facts,* 3:187-195.

Tiessen-Raaphorst, A. & Haan, J. de (2012). *Versterking data-infrastructuur sport*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP).

Timo, J., Sami, Y.P., Anthony, W. & Jarmo, L. (2016). Perceived physical competence towards physical activity, and motivation and enjoyment in physical education as longitudinal predictors of adolescents' self-reported physical activity. *Journal of Science and Medicine in Sport*, 19, 750-754.

Trudeau, F., Laurencelle, L., Tremblay, J., Rajic, M., & Shephard, R.J. (1999). Daily primary school physical education: effects on physical activity during adult life. *Med Sci Sports Exerc*, 31: 111-7.

Trudeau, F., Laurencelle, L., Tremblay, J., Rajic, M. & Shephard, R.J. (1998). Follow-up of the Trois Rivières growth and development longitudinal study. *Pediatr Exerc Sci*, 10: 368-377.

Woods, C.B., Tannehil, D. & Walsh, J. (2012). An examination of the relationship between enjoyment, physical education, physical activity and health in Irish adolescents. Irish Educational Studies, 31(3):263-280.

Bijlage I Methodische verantwoording

Onderzoeksopzet

De benodigde gegevens zijn verzameld door een online-vragenlijst voor te leggen aan directeuren van scholen in het primair onderwijs. De vragenlijst bestond voornamelijk uit gesloten vragen en enkele open vragen. Het is mogelijk dat enkele schooldirecteuren de vragenlijst hebben laten invullen door een groepsleerkracht of vakleerkracht die zich binnen de school met deze thematiek bezighoudt.

Er is gebruikgemaakt van het 'Directeurenpanel PO' van DUO Onderwijsonderzoek, een panel dat bestaat uit 800 schooldirecteuren. Er is aan de panelleden één herinnering verstuurd.
Daarnaast zijn 2400 directeuren uit DUO's onderwijsdatabase benaderd, die geen deel uitmaken van het panel. Deze voor het onderzoek benaderde directuren hebben geen herinnering ontvangen. Er is voor gekozen drie keer een nieuwe groep van 800 directeuren uit te nodigen. Vooraf werd de minimale respons gesteld op 800. Uiteindelijk hebben 802 scholen aan het onderzoek meegewerkt (respons 25%). De hiervoor beschreven methode maakte dat dit binnen de gestelde veldwerkperiode kon worden gerealiseerd. Door de goede respons is het mogelijk de uitkomsten uit te splitsen naar verschillende kenmerken, waarbij elke categorie voldoende scholen telt.

Representativiteit en achtergrond onderzoeksgroep

In tabel 2.1 staat een overzicht van de verschillende achtergrondkenmerken die van de responsgroep en populatie (alle scholen in het primair onderwijs) bekend zijn. Als wordt gekeken naar denominatie en onderwijssoort, blijkt dat de responsgroep een goede afspiegeling vormt van de populatie. De indeling in Nielsen-clusters toont dat de responsgroep afwijkt van de populatie; basisscholen in cluster II zijn ondervertegenwoordigd en in cluster V oververtegenwoordigd. Wat betreft stedelijkheid zijn zeer sterk stedelijke gebieden oververtegenwoordigd en sterk stedelijke gebieden ondervertegenwoordigd.

Tabel B1.1 Representativiteit van de responsgroep

		Respons	Populatie
Onderwijssoort	Bao	93%	92%
	Sbo	7%	7%
	So	1%	1%
Denominatie	Openbaar	32%	35%
	Rooms-katholiek	30%	24%
	Protestants-christelijk	25%	28%
	Anders	13%	13%
Nielsen-cluster	Cluster I: A'dam, R'dam, Den Haag plus randgemeenten	9%	8%
	Cluster II: Noord-Holland, Zuid-Holland, Utrecht (excl. Nielsen I)	30%	33%
	Cluster III: Groningen, Friesland, Drenthe	13%	14%
	Cluster IV: Overijssel, Gelderland, Flevoland	23%	24%
	Cluster V: Zeeland, Noord-Brabant, Limburg	26%	21%
Stedelijkheid-gebied	Zeer sterk stedelijk	30%	26%
	Sterk stedelijk	25%	29%
	Matig stedelijk	14%	14%
	Weinig stedelijk	13%	13%
	Niet-stedelijk	19%	19%

Besloten is een weging toe te passen naar onderwijssoort, denominatie, regio (Nielsen-cluster) en stedelijkheid. Na weging zijn de verdelingen van de steekproef op vier genoemde variabelen identiek aan die van de populatie. In de praktijk blijkt dat de gewogen en ongewogen cijfers slechts marginaal van elkaar afwijken. De keuze om toch te wegen is ingegeven doordat een betere vergelijking door de jaren heen mogelijk is door bij elke meting dezelfde manier van weging te hanteren. Door deze weging werd het uiteindelijke aantal geïncludeerde scholen 788.

Analyses

Tijdens de analyses is met name gekeken naar het primair onderwijs als geheel. Door de goede respons is het mogelijk de uitkomsten uit te splitsen naar verschillende kenmerken, waarbij elke categorie voldoende scholen telt. Onderzocht is of bij de uitkomsten verschillen bestaan tussen de basisscholen naar categorieën denominatie, regio (Nielsen-cluster) en stedelijkheid. Verder is gekeken naar verschillen in omvang van de school (aantal leerlingen) en of er een vakleerkracht is aangesteld bij de school. Daar waar er relevante en significante verschillen zijn geconstateerd, worden die gepresenteerd in de tabellen/figuren en/of in de begeleidende teksten. Hiernaast is bij vragen die ook in de 0-meting zijn gevraagd, de vergelijking gemaakt tussen 2012/2013 en 2016/2017.

Ingeroosterde lestijd bewegingsonderwijs

Bij een eerste analyse van de data over de ingeroosterde lestijd voor bewegingsonderwijs werden niet-logische antwoorden geconstateerd, zoals bijvoorbeeld drie of meer lessen per week voor de groepen 3 t/m 8 van elk twee uur lang. Dergelijke niet-logische antwoorden zijn in dezelfde mate gevonden in de 0-meting. Toen is ter controle een steekproef van scholen gebeld en bleek dat alle scholen het totaal aantal uren per week hadden ingevuld in plaats van per les. Net als bij de 0-meting zijn antwoorden gecorrigeerd in alle gevallen waar niet-logische uren waren ingevuld. Dit is echter op een iets andere manier gebeurd dan in 2013, wat de verschillen verklaart tussen de gerapporteerde lestijden van 2013 in de 0- en 1-meting.

Voor de correctie van ingeroosterde lestijd is allereerst voor alle groepen de totale lestijd per week berekend (aantal lessen per week * ingeroosterde minuten per les). Voor groep 1-2 is ervan uitgegaan dat alle totalen boven de 225 minuten extreem zijn, want dit betekent meer dan vijf keer per week drie kwartier bewegingsonderwijs. Hier hebben respondenten naar alle waarschijnlijkheid de totale lestijd per week ingevuld, dus bij waarden boven de 225 minuten is dit totaal gedeeld door het aantal lessen. Enkele respondenten hebben juist extreem lage waarden ingevuld, dus is voor groep 1-2 de totale lestijd per week onder 20 minuten niet in de analyse meegenomen. Op basis van deze gecorrigeerde totale lestijd per week is nogmaals de tijd per les berekend door te delen door het aantal lessen.
Voor groep 3 t/m 8 is ook voor elke groep de totale lestijd per week berekend (aantal lessen * ingeroosterde minuten per les). Om vervolgens te corrigeren voor scholen die consequent voor alle groepen extreme waarden hebben ingevuld, zijn alle totale lestijden van groep 3 t/m 8 opgeteld. Alles boven de 900 minuten (dit is meer dan gemiddeld 900/6=150 minuten per klas per week) is gedeeld door het aantal lessen, omdat hier naar alle waarschijnlijkheid de totale lestijd per week was vermeld. Voor elke groep is aan de onderkant extreem lage waarden (<29 minuten per week) niet verder meegenomen. Op basis van deze gecorrigeerde totale lestijd per week is nogmaals de tijd per les berekend door te delen door het aantal lessen.

Vanwege de correctie kan een globaal beeld worden geschetst van de lestijden voor bewegingsonderwijs, maar dient voorzichtig omgegaan te worden met de genoemde absolute waarden.

Analyses hoofdstuk 7

De data van de Gezondheidsenquête bevatten geen gegevens over de schoolgroep waarin een kind zit. Daarom is op basis van leeftijden onderscheid gemaakt in groep 1-2 (4-6 jaar) en groep 3 t/m 8 (7-11 jaar). In werkelijkheid kunnen kinderen dus meegenomen zijn in groep 2 terwijl ze in groep 3 zitten, of anderszins.

Ook bij deze vragen zijn door ouders niet-logische antwoorden gegeven, zoals tien uur per keer naar en van school fietsen. De volgende correcties zijn hier toegepast:

- Het gemiddelde aantal minuten van en naar school lopen en fietsen is alleen toegepast op kinderen die dit minstens vier keer in de week doen en 7-11 jaar zijn. Op basis van de ruwe data (loop- of fietstijd per dag) zijn de data niet meegenomen wanneer ouders aangeven dat hun kind meer dan een uur naar school loopt of fietst per dag. Dit is gezien als onredelijk.
- Voor de data over bewegingsonderwijs is dezelfde correctie toegepast als hierboven beschreven onder 'ingeroosterde lestijd bewegingsonderwijs'.
- Wat betreft het buiten spelen op school, is onderscheid gemaakt in groep 1-2 en groep 3 t/m 8, omdat hier vermoedelijk verschil in zit. Voor beide groepen is het totaal aantal minuten buiten spelen per week berekend (aantal dagen buiten spelen * aantal minuten buiten spelen per keer).

Analyse kengetal aandeel lesuren

Om te kunnen berekenen welk aandeel van het totaal aantal lessen bewegingsonderwijs door een vakleerkracht wordt gegeven, is allereerst de aanname gedaan dat de urenverdeling vak- en groepsleerkracht wanneer beide bewegingsonderwijs verzorgen *fifty/fifty* is. Daarnaast wordt de aanname gedaan dat met 'lesuur' één les wordt bedoeld. Voor de analyse is het totaal aantal lessen opgeteld voor vakleerkrachten, groepsleerkrachten en combinatie vak- en groepsleerkracht. De helft van het totaal aantal uren van de combinatie is opgeteld bij vakleerkracht en de helft bij groepsleerkracht. Hiermee is het aandeel lesuren gegeven door de vakleerkracht en groepsleerkracht berekend.

Herculesplein 269 | 3584 AA Utrecht | Postbus 85445 | 3508 AK Utrecht
T +31 (0)30 721 02 20 | info@mulierinstituut.nl | www.mulierinstituut.nl